

Miloš Doležal

**Jako bychom
dnes
zemřít měli**

drama života, kněžství
a mučednické smrti číhoštského faráře
P. Josefa Toufara

mladá fronta

Jako bychom dnes zemřít měli

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.mf.cz
www.albatrosmedia.cz

MLADÁ FRONTA

Miloš Doležal

Jako bychom dnes zemřít měli – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Miloš Doležal

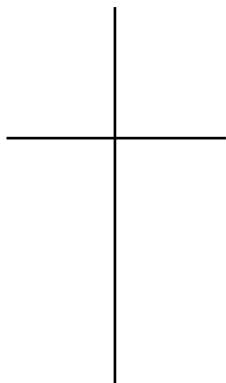
**Jako bychom dnes zemřít měli
drama života, kněžství a mučednické smrti
číhošťského faráře P. Josefa Toufara**

mladá fronta

MILOŠ DOLEŽAL

Jako bychom dnes zemřít měli

drama života, kněžství
a mučednické smrti
cíhošťského
faráře

P. Josefa Toufara

Druhé, doplněné vydání

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa. Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

© Miloš Doležal, 2025

Graphic design © Luboš Drtina

ISBN tištěné verze 978-80-204-6605-1

ISBN e-knihy 978-80-204-6606-8 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)

...žijeme jen v temné a opravdové víře, bezpečné naději a plné lásce a očekáváme naše dobra, zatímco zde žijeme jako poutníci, ubožáci, psanci, sirotci, zbavení všeho, bez cesty a bez ničeho, očekávající všechno až tam? Nehleďte Krista bez kříže.

sv. Jan od Kříže

Hle, kostra z jeslí, už není slámy, ven jesle vynesli, kříž sám je s námi.

Bohuslav Reynek

Moudrost kříže může člověk nabýt jen tehdy, když je mu dáno kříž důkladně pocítit.

sv. Edita Steinová

Ale co se to s tebou stalo v Číhošti?

Jako rubáše ždímané v brodech žalu zkrouceno dřevo kmene tvého tím vychýlením tak náhlým, tak úpěnlivým z propasti nahoře do propasti dole.

Jan Zahradníček

Úlohou kněze je zduchovňování světa. Pozvedá své posvěcené ruce a milost Kristova vzkříšení vychází z něho, aby osvětila duše vyvolených a těch, kteří sedí v temnotě a v stínu smrti. Skrze jeho požehnání je hmotné stvoření pozdvihnuto a posvěceno a zasvěceno slávě Boží. Kněz připravuje Kristův příchod tím, že vylévá na celý svět neviditelné světlo, které ozařuje každého člověka, jenž na svět přijde. Skrze kněze proniká Kristova sláva do stvoření, dokud nebude všechno prosyceno modlitbou.

Thomas Merton

Když jsem v roce 2012 s dopsaným rukopisem o dramatickém životním příběhu P. Josefa Toufara obcházel některá nakladatelství, byl jsem odmítnut s tím, že buď je ten příběh příliš regionální, nebo už veřejnosti znám. A navíc – vydat knížku s tolika fotografiemi, to „nejde“. Argumenty to byly částečné, nikoli pádné. Vydání se nakonec chopila Nová tiskárna Pelhřimov/Bedřich Kocman. Knižka následně zaznamenala velký čtenářský ohlas a byla několikrát dotiskována. V anketě Lidových novin se stala Knihou roku 2012, byla přeložena a publikována v Polsku a Itálii. Na jejím základě vznikla celá řada uměleckých děl, od divadelních představení, hudebních skladeb, literárních textů, výtvarných děl až po operu, streetartové realizace, výstavy, dokumentární filmy a rozhlasové pořady. Josef Toufar se mohl plněji navrátit do československých dějin a jeho příběh promlouvat i k těm, kteří o něm dosud nevěděli. A protože je kniha dávno vyprodaná a noví čtenáři se dožadují jejího vydání (nikoli koupě za nenormálně vysoké ceny na aukcích a v antikvariátech), rozhodli jsme se knihu mírně doplnit (především o závěrečné exhumační kapitoly, když první vydání končilo dosud neidentifikovaným hrobem v pražských Ďáblicích), opravit některé věcné chyby a vydat ji ve druhém, doplněném a opraveném vydání. Za tento krok velice děkuji Tomáši Dimterovi a neméně grafiku knihy a věrnému spolupracovníku Luboši Drtinovi.

Čtenáři přejí, aby jeho cesta po stopách Josefa Toufara nevedla pouze stránkami knihy, ale aby se vydal i na osudová místa a nechal se oslovit životním příběhem P. Josefa Toufara a živou pamětí Vysočiny.

Miloš Doležal

Kapesní hodinky
Josefa Toufara,
zabavené při únosu

Prolog: Cesta u Číhoště

20. července 1954 přijíždí prašnou silnicí do Zdeslavic u Číhoště, kde žije Marie Pospíšilová-Toufarová, neohlášeně černý tudor. Paní Pospíšilová zrovna v kočárku na kraji vsi uspává malého syna. Z auta vystupují dva příslušníci StB, soudruzi Šimek a Sirotek (z oddělení pro styk s veřejností z Vnitřní správy MV), a ptají se, kde ve vsi najdou Marii Pospíšilovou. Paní Pospíšilová se jim s úzkostí představí a oni jí na cestě předají koženou náprsní peněženku a cibulové hodinky po strýčkovi se zprávou, že byl v roce 1950 následkem prasknutí žaludečního vředu operován, že tento zásah zůstal bez výsledku a pacient zemřel. Pohřeb proběhl v Praze-Ďáblicích. A že bude v nejbližší době vedeno u civilního soudu pozůstalostní řízení. Manžel paní Pospíšilové, který ke skupince přišel, k nim rázně pronesl: „To v tom máte pěkný bordel, když nám to oznamujete po čtyřech letech!“ Marie Pospíšilová pak musí podepsat potvrzení sepsané narychlo na kousku papírového sáčku: „Potvrzuji, že jsem 20. 7. převzala od orgánů MV 1 hodinky z bílého kovu (kapesní) a jednu koženou náprsní tašku s různými potvrzenkami, které patřily mému strýci, zemřelému knězi P. Josefu Toufarovi. Zdeslavice, Pospíšilová.“

Ledečskému církevnímu tajemníkovi Jiráčkovi pak oba členové StB odevzdávají Toufarův úmrtní list, jeho občanskou legitimaci ke skartování a klíče od fary a kostela, které měl při zatčení u sebe. Nařizují mu, aby zabavený Toufarův motocykl, který mezitím používal tajemník OV KSČ, a psací stroj, využívaný MNV v Číhošti, byly dány k dispozici soudu ve věci pozůstalostního řízení.

Poručík Sirotek v Praze druhý den napíše do zprávy: „Tímto lze považovat případ po stránce oficiální za uzavřený a s. Košařem uložen v archivu MV.“ Počítali, že na věčné časy.

Rod ve stínu cyrilometodějského kříže

Rodovou i rodnou krajinou Josefa Toufara se stala Vysočina. Vyjma bohosloveckých studií v Hradci Králové a jednoroční vojenské služby v Brně, zůstal celý život věrný krabatíně na pomezí Čech a Moravy. Krajíně plné polních křížků i smírčích žulových křížů. Jeden z nich, patřící k nejstarším a nejmohutnějším v kraji, kterému se od nepaměti říká „Cyrilometodějský“, stojí při silnici z Arnolce do Stáje u lesa zvaného „Řezníkovovo boroví“.¹ Jeho fotografii měl Josef Toufar ve svém osobním albu, které

s ním putovalo od studií až po kněžské štace. Kolem tohoto kříže chodil do otcova lesa, do polenské hospodářské školy a později se vracel od vlaku ze studií. Je to brána k jeho rodišti i pevný mezník v krajině i životě generací. Arnolecký cyrilometodějský kříž byl pro Toufara odkazem k rodným končinám i ke kořenům křesťanské víry.

V rodokmenu Toufarových předků čteme názvy obcí jako Horní Smrčná, Uhřínov, Záborná, Arnolec, Nížkov². Nejstarší známý Toufarův předek, Matěj Toufar (1800–1885), byl rolníkem v Horní Smrčné č. p. 2. Jeho prvorozený syn Jan převzal hospodářství na rodném gruntě a druhorozený František (1833–1894) odešel „do světa“ a s pomocí rodičů koupil v dražbě v roce 1850 v Arnolci hostinec č. p. 1 s menším hospodářstvím. Hospodařil velmi dobře a postupně přikupoval pole a les. Oženil se 8. května 1853 s Josefou Dufkovou z Uhřínova a narodily se jim čtyři děti. Třetí z nich, Josef (31. 1. 1865 – 26. 6. 1927), zdědil hostinec a hospodářství, které dále rozšiřoval, takže celková výměra posléze činila 33 hektarů. Když si k práci na polích připočteme denní kmitání v hostinci, na zahradě a kolem zvířat, vychází nám celoroční úsilí a dřina, které se odehrávaly v řádu roku a liturgického kalendáře. Josef Toufar st. se oženil s Marií Mokrou (1877 – 26. 7. 1910) z nedaleké Záborné č. p. 7 dne 4. srpna 1894 ve farním chrámu sv. Markéty ve Zhoři. Z tohoto manželství se narodilo pět dětí:

Bohuslav (1895–1912).

Vladimír (1896–1965), který se přiženil do většího statku v Arnolci č. p. 49 a měl tři syny.

Stanislav (1899–1934) převzal rodný dům a s pomocí věna své ženy Julie Mutlové jej povznesl. Narodily se jim čtyři děti, z nichž Marie později (od roku 1948) povede svému strýci knězi farní domácnost.

Božena (1907–1944) se provdala za Josefa Vaňka do Černé č. p. 10.

Ještě před ní, v pořadí čtvrté dítě, se 14. července 1902, den po svátku patronky farního chrámu sv. Markéty, narodil syn Josef.

Domovský arnolec pod horami

Arnolec³ je skromná, nenápadná ves vzdálená několik kilometrů od Polné (okres Jihlava), přikrčená v nepatrné kotlině

Kaple sv. Vendelína
v Arnolci

pod Arnoleckými horami (nenechme se mýlit horami v názvu, nejvyšším kopcem je Havlína 706 m. n. m.). Kaple sv. Vendelína, jednotřídní škola (školní budova postavena roku 1881), rybník a podlouhlý hostinec č. p. 1 při silnici, Toufarův rodný dům, tvořily samotný střed obce. Levá strana domu č. p. 1 patřila výčepu a sálu, pravá kolnám a obytné části, propojené s hostincem dveřmi. Do dvora se vjíždělo ze vsi dřevěnými vraty. V zadní části domu byl dvůr, hospodářské budovy a sad. Na pole v záhumení bylo možné vyjízdet zahradou, která také vedla na polní cestu směr Zhoř. V pravém rohu zahrady (dnes tam stojí novostavba kulturního domu) stávala mohutná, mírně nakloněná vrba.

V tomto domě se Josef Toufar narodil (u porodu asistovala porodní bába Josefa Hladká) a druhý den, 15. 7. 1902 byl ve farním kostele sv. Markéty ve Zhoří (šest kilometrů vzdálené) pokřtěn P. Františkem Mičou jako Josef Jindřich. Za kmotry mu byli manželé Mokří ze Záborné, matčini rodiče.

Hostinec č. p. 1

Toufara nedoprovázelo domácí intelektuální zázemí s knihovnou, ale typické venkovské prostředí vysočinské obce rakouskouherské monarchie: s bosýma nohama, klukovskými bitkami, zimním draním peří, liturgicky prožívaným rokem a od útlého věku prací v hospodářství a se zvířaty. Nejdříve práce a pak teprve škola, říkalo se u Toufarů. Nicméně prostředí hostince stojícího u hlavní cesty, bylo živým centrem obce, kde se scházelo nejen obyvatelstvo⁴ a místní výbor obce, ale pořádaly se tam také tančovačky, divadelní představení a schůze. V arnolecké obecní kronice se dočítáme, že „14. listopadu 1909 konal ve zdejším hostinci schůzi jihlavský hospodářský spolek. V této schůzi učitel Hospodářské školy v Jihlavě František Poláček vybízel zdejší občany, aby své pozemky odvodnili.“

Již od raného dětství je tedy Josef Toufar svědkem i účastníkem obecní pospolitosti, sousedského rokování, shod i půtek, defilují před ním rozličné životní osudy i profese, u Toufarů v šenku je stále živo. Josefův otec je navíc dlouholetým starostou, pokladníkem sboru dobrovolných hasičů (místní sbor byl založen v jeho hostinci), a také arnoleckým radním. Z arnolecké kroniky se dozvídáme, že obecní výbor zvolený v roce 1912 musel po dobu první

Pamětní kniha obce
Arnolec, kterou
v roce 1887 založil
Petr Kuta.

světové války zůstat ve svých funkcích – starosta Karel Mutl, radní Josef Toufar a Jan Kalenda, obecní písař.⁵

V srdcích žáků

V roce 1908 začal Josef Toufar chodit do první třídy arnolecké obecní školy. Každé ráno si musí přivstat – pase na louce dobytek a pak teprve může do školy. Nemá to z domu daleko – kolem kaple s kamenným křížem sotva tři sta metrů. Co je však podstatnější: první čtyři třídy jej učí Petr Kuta. Výrazná osobnost, křesťanský laik, který se nesmazatelně vepsal do dějin obce a měl nemalý vliv i na malého Josefa. V Arnolci působil nepřetržitě třicet osm let. Kutovou druhou manželkou byla Josefova teta Julie Toufarová, učitelka ručních prací. Až bude Toufar již jako student bohosloví psát obecní arnoleckou kroniku, vzdá Petru Kutovi posmrtný hold těmito řádky: „Dne 9. září 1933 zemřel v Jihlavě dlouholetý zasloužilý učitel a čestný člen obce Arnolce Petr Kuta. Pro jeho ohromné zásluhy o školu, obec a celé okolí chci mu pro věčnou paměť v kronice, kterou on založil a do níž psal, která je požehnaná jeho snahou, věnovat posmrtnou vzpomínku. Petr Kuta se narodil z české rodiny v Nové Vsi u Batelova 5. prosince 1844. Po absolvování učitelského ústavu v Brně byl 21. 7. 1876 ustanoven učitelem v Arnolci. Jeho jmenováním začíná pro Arnolec nová epocha. Staví se na jeho popud nová škola, aby vyhovovala větším požadavkům roku 1885. Na místě staré zvonice s obrazem sv. Vendelína se staví nová, prostranná kaple, v níž mohou být slouženy bohoslužby – 1897. Založen byl Sbor dobrovolných hasičů, jeden mezi prvními v okolí. Jeho úsilím byly založeny pěkné a vyhledávané knihovny školní a hasičská, kde právě hleděl, aby byly knihy skutečně ku vzdělávání a ušlechťení čtenáři, a proto zařazoval knihy jen poučné, pak s národní, náboženskou a mravně výchovnou tendencí. V Arnolci se konala i divadla a bývala pro své pěkné hry vyhledávaná v celém okolí. Byl učitelem tělem i duší. Byl přísný, laskavý a spravedlivý. Škole věnoval všechnen čas. Byl neúnavný a ovoce jeho snahy se jevilo. Neznal slova ‚nenaučí se‘. V Arnolci působil 37 roků a vychoval celé dvě generace. S pláčem loučívají se jeho žáci a žákyně se školou a s p. řídícím, s pláčem loučila se s ním celá obec, když se s ní loučil, odcházející v roce 1912 do Jihlavy na zasloužený odpočinek. Miloval školu a celou

obec, o jejíž okrasu pečoval. Se žáky sázel stromy kolem silnice, pěstoval ovocné stromky ve školce, učil žáky štěpovat a stromky rozdával, jen aby byl Arnolec „jeho kytičkou“. Vliv jeho výchovy se jevil i mimo školu. Dítka školní byly pro slušné pozdravování známy v celém okolí – večer nebylo slyšet neslušných popěveků a jeho žáci se propracovali k lepším zaměstnáním, což se hlavně jevilo ve světové válce, kdy skoro všichni vojíní byli poddůstojníky. Všichni i na vojně na něho vděčně vzpomínali četnou korespondencí. Roku 1912/13 odchází do Jihlavy. Před odjezdem dp. Cyriak Novotný sloužil mši za rod Kutů a jeho zemřelou choť Annu, díky mu za vše, co vykonal pro obec a farnost. Děkuje mu za monstranci, kterou daroval obci a za několik dní na to vyprovázen pláčem celé shromážděné obce a sborem dobrovolných hasičů, jež založil a jehož byl čestným členem, odjížděl do Jihlavy, kde chtěl v pokoji užívat pense. Přišel rok 1914 a světová válka. Učitelé museli opustit své žáky a jít do pole. Jejich místa zastupovali učitelé pensionovaní. Tak také p. řídící Petr Kuta učil v měšťanských českých školách dívčích i chlapeckých přes celou válku. Celkem působil p. řídící učitel Kuta jako učitel 49 let.⁶ Zemřel ve věku 89 let a pochován je v Jihlavě. Pohřbu se účastnili jeho bývalí žáci a žákyně z Arnolce. Jeho památka však stále žije v srdcích jeho žáků a jejich láska vystavila mu pomník nejlepši a nejtrvalejší. Odpočinutí lehké dej mu, ó Pane!“⁷

Není pochyb o tom, že Kutova osobnost na Toufara silně zapůsobila. Jeho příklad bude mít na paměti po celý život. A úsilí být svorníkem obce, rozvázným pedagogem, iniciátorem kulturních i vzdělávacích spolků a akcí a v neposlední řadě renovátorem sakrálních staveb bude Josef Toufar realizovat v místech svých kněžských působit.

Smrti

Bolestnou zkouškou se pro rodinu Toufarovu stal 26. červenec 1910, kdy osmiletému Josefovi zemřela předčasně ve věku 33 let matka Marie. Podle svědectví příbuzných a sousedů byla hodnou a pracovitou ženou, zatíženou však nesmírně náročnou prací. Musela obstarávat velkou domácnost, vařit pro hosty v hostinci, obsluhovat do noci, připravovat kořalky ve sklepě, obstarávat domácí zvířata (krávy, prasata, drůbež), a k tomu starost o pět dětí. O vztahu Josefa

Hrob Petra Kutý
v Jihlavě

Rodiče, Marie a Josef
Toufarovi

k jeho matce nemáme žádných zpráv, existuje však fotografie Toufara soustředěně se modlícího na hrobě rodičů na hřbitově ve Zhoří⁸. Druhou smrtí, jež prošla Toufarovým dětstvím, bylo 22. května 1912 úmrtí bratra Bohuslava, který zemřel na zápal plic.

Toufarův otec se po smrti své manželky podruhé oženil s Kateřinou Kasalovou (25. 11. 1872 – 13. 12. 1948) z Dolní Jablonné u Přibyslavi. Ta však nenavázala na pracovitě úsilí své předchůdkyně a hospodářství ani hostinec neovládala. Potají zase prodávala, co se prodat dalo, a peníze si nechávala. Toufarova živnost začala upadat.⁹ Toufarova touha po studiu vyústila k podání přihlášky (na jaře 1914) do Borrommea v Hradci Králové, což byla střední škola připravující možné budoucí kandidáty kněžství ke vstupu do semináře. Vypuknutí 1. světové války a následné válečné události Toufarovo přijetí znemožnily.

První světová válka

Vyhlášku o všeobecné mobilizaci s oslovením „Mým národům“, jíž císař František Josef I. vyhlásil válku Srbsku, nechal časně ráno 1. srpna 1914 starosta obce Arnolce vybuchovat, vyvěsit a seznámit s ní obyvatele obce. Sedmdesát tři mužů od 18 do 50 let se shromáždilo na arnolečské návsi, kde se odehrávaly srdceryvné scény loučení. Muži byli odvezeni koňskými povozy do Jihlavy, Luk a Velkého Meziříčí. Otcí Josefa Toufara se mobilizace vyhnula. Ne tak jeho synovi Vladimírovi, kterému bylo osmnáct let. Dříve navštěvoval měšťanskou školu v Polné a následně přestoupil na učitelský ústav v Jičíně, jenže po smrti prvorozeného bratra Bohuslava v roce 1912 musel na naléhání macechy studií zanechat a vrátit se pracovat domů na statek. Byl povolán do velké války a bojoval na italské frontě.

Čas to však byl pro všechny hospodáře na Vysočině sužující. Byly nařízeny nucené pravidelné dodávky obilí, brambor, sena, slámy a dobytka pro armádu (tzv. rekvizice zásob). A s nemenším nátlakem byly zavedeny vynucené válečné půjčky. Podle výše finančního obnosu byla posuzována loajalita obce i občanů. O to více jsou do hospodaření zapojeni bratři Toufarové, včetně dvanáctiletého Josefa. Podobně jako u většiny jeho arnolečských vrstevníků je i Toufarova školní docházka ve válečných letech nepravidelná. Život školáků je vytržen z dosavadního řádu a podřizuje se válečným

změnám. Z Arnolce byli navíc postupně povoláni na frontu tři učitelé (Josef Fiala, Bohumír Slezák a Antonín Šána).¹⁰ Školní vyučování ustupuje do pozadí a dává se do služeb humanitárním akcím pro armádu. Žákyně místo vyučování pletou ponožky pro vojáky na frontu, žáci vyrábějí papírové vložky do bot, sbírají listy jahodníku a ostružiníku. Děti obcházejí jednotlivá stavení a organizují finanční sbírky pro armádu nebo vlasteneckou sbírku kovů – schraňují po domech měď, mosaz, bronz a cín. Několikrát do roka učitel musel plnit funkci rekvizičního komisaře a místo učení obchází domy a sepisuje stav zásob obilí a dobytka. V té době žáci několik týdnů nechodí vůbec do školy.¹¹

V hostinci šero

Arnolecká obecní kronika prozrazuje, že v té době není ani čím svítit. Občas sice došla do vsi dodávka petroleje, byl však velmi nekvalitní. V hostinci u Toufarů bylo proto šero, hosté při slabém osvětlení seděli okolo stolu a pili tekutinu, která měla nahrazovat pivo (vyráběla se z řepy a pýru a tomu odpovídala její jakost). Sud pravého vařeného piva byl vzácností a také kuřiva nebylo dostatek. A pokud byl k dispozici nějaký tabák, schovával se na podplácení častých rekvizičních komisí.

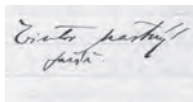
V roce 1915 nastupuje do Arnolce učitel Vladimír Urbánek, rodák z Luk nad Jihlavou, nadaný kreslíř, který chtěl v Praze studovat Akademii výtvarných umění, ale dle zpráv obecní kroniky méně schopný organizátor válečných sbírek. Právě on vypisuje Josefu Toufarovi Vysvědčení propouštěcí z obecné školy, kterou žák Toufar ukončil 14. 7. 1916. Na vysvědčení měl osm velmi dobrých a čtyři dobré (tehdejší stupnice známek zněla od velmi dobrý po nedostatečný). Z vysvědčení je patrné, že Toufar měl problém s českým jazykem, kreslením, psaním a s vnější úpravou písemných prací. Vlastně po celý život bude tak trochu zápatit s písmem, charakteristicky zaobleným a neforemným, připomínajícím stočené hobliny. Ostatní předměty měl ohodnoceny nejlepšími známkami. Válečná situace ani domácí podmínky Josefovi další studium nedovolují, a tak zůstává v Arnolci a pracuje doma a pomáhá v otcově hostinci.

V roce 1917 měl být pro válečné účely zrekvírován a roztaven větší, devadesátikilogramový zvon z arnolecké kaple sv. Vendelína.

Farář Viktor Mastný
ze Zhoře

Razítko farního
úřadu ve Zhoři

Podpis faráře Viktora
Mastného

Podle záznamu v obecní kronice pohostil starosta Karel Mutl vojáky, kteří přišli sejmut zvon, v hostinci u Toufarů, dal jim tabák a spropitné, a tím docílil toho, že sejmut byl pouze menší ze zvonů. Rekvizici zvonů zažije Toufar ještě jednou – za pětadvacet let, již jako kaplan v Zahrádce.

Cesty na jitřní, farnost, kostel, kaple, kněží

Arnolec patří s blízkými vesnicemi (Nadějov, Stáj, Lipina a do roku 1819 i Jamné a Rybné) do farnosti Zhoř. Zhořský kostel sv. Markéty, přilehlý hřbitov a patrová fara byly duchovním středem tohoto regionu. Sem vedly cesty ve svátek i všední den, ke křtu, svatbě i k poslednímu rozloučení, na nedělní bohoslužby, zde se děkovalo za úrodu a prosilo o ochranu Boží. Polní cestou z Arnolce na nedělní bohoslužbu do Zhoře pravidelně chodil s arnoleckými sousedy také Josef Toufar. Cesta jim trvala slabou hodinu, přes zalesněné návrší, po jehož přejití se otevírala zvláštná krajina se zhořským chrámem.

Josef Toufar zde zažil tři kněze. Jak už bylo připomenuto, jeho křtitelem se stal P. František Miča, který v roce 1908 odešel do Želetavy. Na jeho místo nastoupil zkušený kněz P. Cyriak Novotný (1869–1922), Toufarův katecheta, sedlácký typ, pověstný svými ohnivými kázáními. Po jeho smrti byl do Zhoře ustanoven P. Viktor Mastný (1889–1966). Jak sám píše ve svém životaběhu, stručně vepsaném do farní zhořské kroniky, jeho předcházející farní „štace“ (od Velkých Pavlovic až po Stařeč, Kamenici a Brtnici) neměly nikdy dlouhého trvání (maximálně rok a do některých ani nenastoupil a podal odvolání) a u většiny z nich píše: „kde jsem prožíval nouzi“. Když k tomu přidáme jeho vleklé zdravotní potíže, není to úplně šťastná konstelace pro duchovního, který do Zhoře přijíždí 5. dubna 1923 z Brtnice. Podle svědectví pamětníků¹² byl P. Mastný průměrným kazatelem. Daleko výraznější postavou se stal jeho bratr Bohumír Mastný, premonstrátský řeholník, člen želivské komunity a katecheta na humpoleckých školách, který do zhořské farnosti pravidelně přijížděl a při různých slavnostních příležitostech kázal.

P. Viktor Mastný se ve farní kronice, kterou velmi pečlivě vedl od roku 1923, vlastně pouze jednou a zanedbatelně zmiňuje o Josefu Toufarovi. O jeho primici, která se odehrávala v roce

1940 ve Zhoři, nepadne ani slovo. A nakonec spolu budou mít ještě malý konflikt, zapříčiněný Mastného neobratným jednáním po smrti Toufarovy druhé matky. Z archivních materiálů¹³ je patrné, že ani Mastného vztah k arnoleckým farníkům, zvláště k těm, kteří nebyli aktivní v lidové straně, nebyl úplně nejlepší, a ani Josef Toufar se na něj ve chvílích, kdy rozvažoval o kněžském povolání, neobrátil s prosbou o radu.

Zhoř byla tedy ústředním bodem farnosti, ale také Arnolec měl svůj střed – je jím od roku 1874 (vysvěcena o rok později) kaple sv. Vendelína, patrona poutníků, pastýřů, ochránce zvířat a úrody, jehož svátek se slaví 20. října. Byla postavena a vysvěcena za starostování Josefova děda Františka Toufara. Ostatně – z oken Toufarovic hospody je na kapličku dobře vidět a tvoří jistou spojnici. František Toufar byl také v obecní deputaci (v roce 1893), která si na brněnském biskupovi vymohla povolení, aby v neděli o arnolecké pouti mohl sloužit mši svatou kněz z jiné farnosti, bez narušení bohoslužeb ve Zhoři. Postupně se do kaple doplňovalo vybavení, zvelebovala se a za starostování Josefova otce byl do ní pořízen devadesátikilový zvon. Také Josef Toufar se do dějin arnolecké kaple jednou zapíše jako její věrný ochránce. Rok 1918 je stále ještě válečným časem a farář Novotný do farní kroniky zapisuje: „Tíseň je již všeobecná. Rekvizice obilí, brambor konané v minulém prosinci nevynesly mnoho, aby ulehčily zásobování měst, a naopak mnohého hospodáře poškodily. /.../ Náboženský duch ve farnosti ještě v celku je válkou nedotčen. Jinde již se jeví více zle následky války, omrzlost, netrpělivost, lhostejnost ke všemu, i k náboženství. Vojíni se vracejí domů na dovolenou a říkají: ‚Kdyby byl Pán Bůh, nemohl by se již na to déle dívat.‘ Vojíni již hrozně trpí hladem a vši trýzní.“¹⁴

Vrba kazatelnou

Můžeme se pouze dohadovat, co všechno rezonovalo v duši mladého arnoleckého kluka, jehož obzor končil věží monumentálního polenského chrámu: první světová válka, dřina na polích, obecní pospolitost, nedělní cesty do zhořského chrámu. Lidí se nestranil a patřil k „tmelům“ arnolecké mládeže. Ale co nebylo zrovna typické – jako chlapec si rád hrával na kněze.¹⁵ Vylezl na vykotlanou vrbu, stojící v rohu jejich zahrady, pod kterou

Vrba – kazatelna na Toufarově pozemku. Kresba učitele Miroslava Meda, kterou v roce 1943 věnoval Josefu Toufarovi.

shromáždil děti ze vsi a cosi jim kázal. Nebo si doma oblékl zástěru jako ornát a předváděl gesta kněze při proměňování.¹⁶ Když každé ráno před vyučováním pásal na stráních za vsí krávy, zpíval si přitom slova latinské liturgie, kterou se naučil z paměti. Historika má vtipné pokračování – když jiný den spolužáci viděli Pepka Toufarovic zase pásat, ale neslyšeli ho zpívat, ironicky se ho ptali: „Josefe, dneska jsi zapomněl zpívat?“ A on pohotově odpověděl: „Já už mám dávno odzpíváno, máte holomci dřív vstávat!“¹⁷

Vznik republiky a lípa svobody

Zprávu o konci války a vzniku samostatného československého státu přinesli do zhořské farnosti 28. října 1918 večer vojáci z Jihlavy, kteří měli na čapkách místo císařského odznaku trikolouru. Vyčítali obecním zastupitelům, proč se hned nekonají oslavy. Příčina byla prostá. Toho času ve farnosti mnoho lidí onemocnělo chřipkou, a tak se obecní slavnost konala až 24. listopadu. Z Arnolce na frontách první světové války zahynulo třináct vojáků, z nichž jeden zemřel po návratu v Arnolci a druhý v Brně. Zhořský duchovní Cyriak Novotný popsal bezprostřední společenskou atmosféru nového národa kriticky: „Rok 1919 začal tak, jak skončil rok 1918 – samou oslavou a radostí nad nabytou svobodou naší republiky. Jenže ta oslava je tuze přemrštěná, jen tělesná, žádný účinek není ve prospěch lidu a národa. Kdo trochu myslí a uvažuje, vidí, že národ český je lehkomyšlný a není zralý pro tak náhlou svobodu, jaké říkají ‚americká‘. U nás slovo republika a svoboda vyznělo v ten smysl, že si může každý dělat, co chce, že nemusí pracovat, že může vše dle své vůle. Ale církvev a křesťanské náboženství mluví o pravé svobodě a svobodu hájí, vrhli se brzy, ba hned, lidé zlomyslní na církvev a náboženství. Nejen že svalili mariánský sloup v Praze, káceli kříže, uráželi kněze a laiky, ale přímo běsní proti Bohu a všemu nadpřirozenému.“¹⁸

Jak v té době vypadá v Arnolci společenská událost, podává v obecní kronice zprávu učitel Josef Fiala: „Zdejší omladina uspořádala dne 25. května 1919 slavnost na památku dosažení svobody našeho národa. Nejvíce se přičinil o zdar slavnosti p. Metoděj Klíma, syn rolníka z č. p. 6. Účast veškerého obyvatelstva zdejšího i přesporního byla důkazem nadšení a radosti z našeho osvobození. Počátek slavnosti stanoven na půl třetí odpoledne. Krátký déšť

oddálil počátek na třetí hodinu. Na místě, kde se měla zasadit lípa, shromáždila se omladina obojího pohlaví – šest dívek v národním kroji, hasičský sbor, školní mládež a občané. K tomu místu přijel Jan Klíma s párem koní zapřažených v žebřinovém voze. Koně ozdobené byli stuhami, vůz všecek v chvojí. Na to uspořádán průvod. Vpředu školní mládež, za ní hudebníci, hasičský sbor, vůz s děvčaty obklopený omladinou a za vozem též omladina. Celý průvod hnul se pro lipku, která byla u p. starosty Karla Mutla. Když lipka naložena, v témže uspořádání průvod se vrátil na určené místo. Tam hoši lípu zasadili a žáci sypali hlínu na kořeny stromu, aby účastni byli zasazení tohoto národního pomníku. Mezitím přednesl žák Rudolf Pavlíček z č. 2 básně ‚Jsem Čech‘ a Antonín Šimek z č. 52 básně ‚Má vlast‘. Když lípa zasazena, objasnil účel slavnosti pisatel této kroniky. Zasazený strom nazván ‚Lípa svobody‘. Na ukončení slavnosti zahrána a zazpívána národní hymna. Potom vozil Jan Klíma dívky v krojích po vesnici i školní děti, které s velikou radostí zpívaly ‚Slovan jsem‘ a ‚Šestého července‘. Lípa svobody zasazena u zdejší kaple.“¹⁹

Agrární strana v Arnolci

V lednu 1919 znovu nastupuje na arnoleckou školu učitel Josef Fiala, který se vrátil z ruského zajetí. Velmi aktivně se zapojuje do veřejné a politické činnosti. Vede kroniky, stává se jednatelem sboru dobrovolných hasičů a především jednatelem nově vzniklé Republikánské strany československého venkova (bývalá agrární) jako protipólu již dříve založené místní organizace Československé strany lidové. Navíc na okresní úrovni působil Fiala jako důvěrník Okresní péče o mládež. Patří mezi tzv. pokrokové učitele, kteří zastávají antiklerikální názory a agitují s tehdy populárním heslem „Zúčtovali jsme s Vídní – zúčtujeme i s Římem“. Zhořský farní kronikář kriticky hodnotí učitele Fialu a jeho kolegy: „Tak zvaná inteligence a domýšliví agrárníci chytají se novodobých hesel: ‚Pokrok, svobodomyslnost, husitismus a československá církev.‘“ Nábožensko-politická situace je v té době v celé zhořské farnosti velice složitá a v Arnolci přímo vyhrocená. Ze zápisů obecní i farní kroniky je patrné, že mezi oběma stranami panovalo napětí až nepřátelství, které se vystupňovalo hlavně před volbami, kdy docházelo na předvolebních schůzích k vzájemným

výpadům a urážkám. Schůze se konaly převážně v hospodě u Toufarů a osmnáctiletý Josef byl jistě jejich svědkem. Když v červnu 1919 probíhají nové volby do obecního zastupitelstva, v Arnolci, který má v té době 374 obyvatel (na 56 čísel popisných), se střetly dvě rivalizující strany – Republikánská strana československého venkova a Lidová strana. Poměr byl následující – 115 hlasů získali republikáni, 45 lidovci. Za republikány kandidoval také Josefův otec, hostinský Josef Toufar, který byl zvolen radním a předsedou Obecního hospodářského (aprovizačního) výboru. Když 18. dubna 1920 probíhají volby do Národního shromáždění a 25. dubna do senátu, ve Zhoři a Nadějově získala většinu hlasů při obojích volbách strana lidová, v Arnolci a ve Stáji strana republikánská.²⁰

Práškovci – synové hostinského Josefa Tofara

Toufarův otec patřil mezi aktivní stoupence agrární strany a obdivovatele zakladatele strany Antonína Švehly²¹, s jehož názory veřejně souhlasil. Konvenoval mu Švehlův názor, že zdravý selský rozum a upracované ruce jsou největším a nedotknutelným kapitálem strany. Politický program této partaje zdůrazňoval, že půda a její řád mají rozhodující význam pro národ, stát a lidstvo a základem zdravé společnosti je fungující rodina. Ideální rodina existuje na venkově, čerpá ze staletých tradic a rolnický stav je rovnoprávný s ostatními. Program také zmiňoval národnostní a náboženské otázky, ty ale zůstávaly až druhořadé. Agrární program kladl důraz na půdu a její vlastnictví, na kultivaci a potřebu slušného živobytí na venkově. K politické agrární výbavě patřilo zdůrazňovat důležitost zemědělství, oslavovat sedláckovo citové pouto k půdě a vyzdvihovat vesnické tradice.²² I u Toufarů se četl lidový týdeník Cep a Moravský venkov.

Po roce 1918 chtěla Česká agrární strana demonstrovat své úzké sepětí s novým státem, a tak změnila název na Republikánskou stranu československého venkova. Program zůstával prakticky stejný, pouze se více zdůrazňovala osobnost rolníka jako živitele národa a selského stavu jako pilíře národní pospolitosti. Když byl v lednu 1925 vůdce statkářské skupiny uvnitř partaje Karel Prášek²³ vyloučen z agrární strany (zastával konzervativní stanoviska a znemožňoval Švehlovi dosahovat kompromisu s koaličními partnery ze socialistických stran), navázal kontakt

s nacionalistickou Československou stranou konzervativní, sdružující řadu politických ztroskotanců inklinujících až k fašismu. Posléze vyústila Prášková aktivita v únoru 1925 k založení Československé strany agrární a konzervativní, namířené ostře proti republikánské straně a proti Hradu.

Hostinec u Toufarů
v Arnolci

Právě v Arnolci u Toufarů pořádala v srpnu 1926 nově se tvořící Prášková strana veřejnou schůzi. Vystoupili Josef Štrejbar z Jekovic a Karel Starý z Brna, „který ve své řeči užíval výrazů hrubšího kalibru, takže jeho řeč se nemile poslouchala. Návštěva byla prostřední. Na schůzi dostavili se tři stoupenci z Nadějova.“²⁴ Jiný veřejný mítink se u Toufarů konal 17. listopadu, účastnili se ho tři řečníci z Práškovy strany a současně zástupce agrární strany. Arnolecký učitel Fiala v kronice zaznamenal: „Ježto byla to schůze předvolební, nebylo o řeči nouze, a tak se řečnilo a debatovalo až do jedné hodiny po půlnoci. Místy začínala být debata bouřlivá, ale nabyla vrchu vždy rozvaha, a proto se schůze skončila klidně. Hlavními propagátory Práškovy strany jsou synové Josefa Toufara.“ Přestože Prášková strana ve volbách v roce 1925 totálně propadla a následně zanikla, v Arnolci měla svoji volební sílu – do poslanecké sněmovny ji v Arnolci volilo 47 voličů (lidovou 52), do senátu dostala 39 hlasů (lidovou 51). Jak vidno, politicky byl Arnolec rozdělen, a také místní mládež se vyhranila do dvou skupin. Vznikly dvě organizace – Místní jednota republikánského dorostu a Katolická omladina, spojená se stranou lidovou. I mezi nimi panovala jistá rivalita. Republikáni organizovali ochotnická divadelní představení, taneční zábavy, omladina zase křesťanské slavnosti. V roce 1921 byly u Toufarů v hostinci pořádány čtyři taneční zábavy (jednu organizoval Sbor dobrovolných hasičů a tři dospívající mládež). Vstupné na osobu se vybíralo po šesti korunách. A učitel Fiala v obecní kronice zdůrazňuje: „Při zábavách zachován je vždy pořádek, i alkoholu nebývá holdováno tou měrou jako před lety.“²⁵

Odvody u 10. pěšího pluku v Brně

18. března 1922 se konaly v Arnolci odvody – z osmnácti branců bylo odvedeno osm mladých mužů, mezi nimi devatenáctiletý Josef Toufar. Odvedenci pořádají v květnu u Toufarů taneční zábavu. Josef nastoupil 1. října téhož roku k 10. pěšímu pluku Jana

Nástup 10. pěšího pluku J. S. Koziny v Brně na sklonku roku 1922, vojín Josef Toufar se zbrání

Sladkého Koziny do Brna. Po celou dobu své základní vojenské služby byl veden jako vojín a po zjištění srdeční vady bylo jeho vojenské zařazení v červenci 1923 překvalifikováno na „schopen pro pomocné služby jako příkazník – kočí“. Jenže jedné noci prochládl při strážní službě venku na mrazu a postihl jej silný revmatismus, se kterým ležel několik měsíců ve vojenském špitále. Vojenská správa ho poslala do slovenských Piešťan do lázní, ale když se nemoc druhým rokem opakovala, byl z prezenční služby 22. září 1923 propuštěn na trvalou dovolenou a přeložen do zálohy.²⁶ Josef se vrátil do Arnolce a jeho touze po studiu nebylo nadále přáno. Příčina byla prostá – otcova přísná autorita až despotie a rázné rozhodnutí o mladíkově nezbytné pomoci doma v hospodářství.

Josef Toufar je v Arnolci také svědkem agitace pro nově založenou Československou církev²⁷ a současně odmítnutí obecního arnoleckého zastupitelstva platit z obecní pokladny „za povozy pro zhořského faráře ku křesťanským cvičením, která konal ve zdejší kapli.“²⁸ Hroty se časem otupily z obou stran a usmířující tón do rozbouřené atmosféry farnosti navíc vnesl bratr zhořského faráře ThDr. Bohumír Mastný, želivský premonstrát a vynikající kazatel, který pravidelně navštěvoval zhořskou farnost a ve svých kázáních dovedl přesvědčivě a autenticky formulovat smířlivý katolický pohled. Jak ve své studii napsal zhořský badatel a kronikář Jindřich Coufal, „zhořská farnost v té době nezaregistrovala žádné výstupy z církve ani vznik jiných křesťanských společenství.“²⁹

Hledaný basista v Hudebním kroužku

Josef Toufar pracuje na polích, v lese i doma v hospodářství a pomáhá, kde je třeba. Není sice technicky zručný ani sportovně nadaný (orelským ani sokolským cvičencem nebyl), ale současně není ani žádný třasořitka. Jeho robustní postava a silné, žilnaté ruce zastanou těžkou zemědělskou práci. Dle svědectví vrstevníků a příbuzných nebyl podivínem ani samotářem, děvčata se mu líbila, rád tančil a žil ve společenství arnoleckých vrstevníků, rozuměl humoru a dokázal s kamarády spáchat nejednu lotrovinu – třeba sousedovi vynést trakař na střechu. A k tomu rozvíjí jeden talent – hudební. S myšlenkou na sestavení Hudebního kroužku z arnoleckých mladíků přišel jako první Jan Macháček,

správce školy ve Stáji. Oslovil s nápadem arnoleckého učitele Josefa Fialu a ten začal hledat budoucí hráče. Ve své vzpomínce, vepsané do arnolecké obecní kroniky, popsal celou historii:

Josef Toufar
s kontrabasem

„Hudebníky jsme hledat nemohli, poněvadž jich tu nebylo. V té době jsem učil ale 2 hochy hře na housle a hned jsme je vzali mezi sebe. Počátek byl těžký. Pozdější obsazení se uskutečnilo v roce 1924 takto:

I. housle Jan Hubený, syn Hynka Hubeného č. 27

II. housle Jaroslav Zeman, syn hajného

I. klarinet Jan Macháček, správce školy ve Stáji

II. klarinet Stanislav Toufar, syn J. Toulfara č. 1

III. klarinet František Hubený, bratr Jana

Trubka es František Hubený, bratr Jana

Trubka F pisatel kroniky této.

Cvičivali jsme vždy o neděli, časem ve Stáji, časem v Arnolci a to ve škole. Nástroje si opatřil každý sám. Noty jsme zaplatili s kolegou stájským sami dva. Při tom nám chybělo to, co „tvrdí muziku“ – basa. Nebylo nikoho, kdo by si ji sám koupil a také se na ni učil. Získali jsme pak Josefa Toulfara, bratra jmenovaného Stanislava. Ten byl náš hledaný basista. Rozumí se, že také hrát neuměl. Se stájským kolegou jsme mu pomohli, každý jsme dal 300 Kč a Toufar 200 Kč a byla nová basa. Cvičivali jsme potom jen v Arnolci, protože bylo nepohodlné cestování s basou. Dopracovali jsme to tak daleko, že jsme si dovolili veřejně vystoupit při zábavě. Ovšemže bez pomoci to nešlo. A tu nám poskytl Stanislav Šimek, obchodní příručí v Polné, syn Františka Šimka z Arnolce č. 14 a Karel Ferencr, správce školy v Chroustově.“

Josef vydělal na basu

Rok 1925 mezi jinými přinesl svatbu Josefova bratra Vladimíra s Alžbětou Běhalovou z Arnolce č. p. 49, srpnový požár v obci, a také při schůzi obecního zastupitelstva v hostinci u Toulfarů divoký výstup Karla Mutla, který podnapilý urazil starostu a mezi jiným mu řekl: „Ty panáku, nebudeš nám poroučet!“ Starosta si stěžoval u okresní politické správy a ta vyměřila Mutlovi pokutu 100 Kč pro obecní chudinský fond. Ale především – naplno se rozjelo zkoušení a vystupování arnoleckého Hudebního kroužku. A jak dodává kapelník a učitel Josef Fiala: „Hudební kroužek

účinkoval při zábavě pořádané zdejšími hasičským sborem a při sousedské zábavě ve Stáji. Vydělal tak 600 Kč na basu. V tomto roce obsadil si Kroužek i dechovou hudbu, ze kteréžto příčiny přistoupili ochotníci: Josef Sobotka z č. 28, Filip Pelikán z č. 22, Antonín Chytl z č. 55, Valentin Čada z č. 48, František Pavlíček z č. 58 a Stanislav Solař z Černé. Obsazení nástrojů toto: klarinet es, b, křídlovka I. B, trubka I, II, III esbaskřídlovka B, basa a velký buben s činely. Dne 15. srpna 1926 uspořádal kroužek výlet do Rozkoutí, na podzim účinkoval při zábavě v Nadějově a Polné.³⁰

Kronika zhořské fary popisuje Hudební kroužek z trochu jiné perspektivy: „1926 v neděli 20/10 byla pouť v Arnolci. Při mši hrála místní kapela s p. učitelem Fialou píseň k sv. Vendelínovi.

Pan učitel Macháček ze Stáje bez vyznání domlouval jinochům muzikantům, že hráli při církevní slavnosti a že je to zpátečnické. V hospodě ovšem při tancovačkách hráti do rána je pokrokové a na místě.“ Nevíme sice, jaký náhled na to měl sám Josef Toufar, ale to, že v kapele nepřestal hrát, a navíc se začal více starat o místní kapli, svědčí o jeho svobodném úsudku.

Učitel Josef Fiala odchází z Arnolce 1. září 1926 a obec při té příležitosti uspořádala malou rozlučkovou slavnost, na které hraje Hudební kroužek. S Josefem Fialou se loučí děkovným proslovem Stanislav Toufar: „Procítěnými slovy poděkoval za veškerou činnost v obci, zvláště za obětavost v Hudebním kroužku, a odevzdal odcházejícímu učiteli obraz Rozmysli si Mařenko.“³¹

Až se ožení

Arnolec se měl stát Toufarovým osudem. Jenže otcova smrt v šedesáti dvou letech, 26. června 1927, zásadně změnila život u Toufarů. Ještě než zemřel, stačil Josef Toufar st. v jihlavské nemocnici sepsat smlouvu se synem Stanislavem a jeho novomanželkou Julií a s jejím otcem Karlem Mutlem z Arnolce. Na novomanžele byl přepsán hostinec č.p. 1 se všemi pozemky a zvířectvem (mimo jednu krávu a pár volů) a také domek č.p. 55, který si starý Toufar nechal v roce 1910 postavit naproti hospodě, když mu na tom místě přísnými podmínkami sešlo ze stavby projektované škrobárny. A za to se zavazují Stanislavovým sourozencům Vladimírovi, Josefovi a Boženě vyplatit na postoupených nemovitostech vážnoucí podíly a další:

– Vladimírovi 2.500 Kč

– Josefu také 2.500 Kč a „až se ožení“, nejpozději však po uplynutí třicátého roku svého stáří bez úroků vyplatit obnos 37.500 Kč a za jednu krávu v ceně 1.000 Kč a za dva voly v ceně 1.500 Kč.

– Boženě také 2.500 Kč a 7.500 Kč a jednu krávu v ceně 1.000 Kč a to vše „také při jejím provdání, nejpozději po uplynutí pětadvacátého roku jejího stáří.“³²

Paradoxně – otcova smrt v jistém smyslu rozvolnila po desetiletí daná pouta v chodu domu. Vdova Kateřina se odstěhovala na výměnek, tedy do malého domku, stojícím naproti hospodě.

Výstup na Horu

Arnoleckého hospodářství a hospody se naplno ujal bratr Stanislav, který měl vystudovanou měšťanskou školu ve Velkém Meziříčí. Byl ženatý s Julií Mutlovou z Arnolce a měli již první dceru Marii (26. 5. 1927). Následovalo narození syna Stanislava, který po roce zemřel, a dcer Jiřiny a Boženy. Josef vymyslel pro neteře vtipné přezdívky: „Manova Maňo“ říkal Marii, „Jediná dobroto“ Jiřině a „Bojetko“ Boženě.³³ Nemalým věnem své ženy Stanislav Toufar opravil zanedbané hospodářství a snažil se povznést i chod hostince. Pro Josefa znamenalo bratrovo převzetí celého domu a také podíl z otcova dědictví naprosto novou situaci. Svazující okov se uvolnil a nastala doba promýšlení důležitého životního kroku. Josef s nemalým nasazením dále pomáhal bratrovi na statku a začátkem září se přihlásil na Odbornou hospodářskou školu v blízké Polné, kde začal studovat dvouletý zimní kurz. Ten se skládal z teoretické výuky (přednášky z lihovarnictví, škrobárenství a bramborářství) a praktických cvičení.

Josef Toufar před hospodářskou školou v Polné, první zprava

Lučba, setba, rostlinopis: rolník?

První ročník kurzu absolvoval 1. května 1928. Je mu pětadvacet let, na sobě má tmavé manšestrové sako s širokým límcem, vázanku a bílou košili, rukoudáním se rozloučí se spolužáky a nejspíš pěšky se jarní Vysočinou vrací domů do jedenáct kilometrů vzdáleného Arnolce. V kapse si nese vysvědčení se samými jedničkami. Mezi předměty, ve kterých se v Polné vzdělával, byl: Hospodářský rostlinopis; Živočiškopis; Silozpyt a nauka o povětrnosti; Lučba nebo Chov hospodářských zvířat. Ještě když nastupoval do tohoto

P. František Čermák
z Měřína

dvouletého zimního kurzu, nahlásil do kolonky budoucí povolání jasné: rolník. Všichni, kteří ho v té době znali, později na něj vzpomínali jako na veselého kluka, který měl rád humor, nezkazil žádnou taškařici, hrál v arnolecké kapele po vesnických zábavách na kontrabas, rád tančil, měl v sobě již tehdy sociální citlivost, uměl jednat s lidmi a být ohleduplný ke zvířatům. To podstatné se odehrávalo v jeho nitru. Existuje jedna fotografie právě z května 1928 ze třídy polenské školy: ve školních škamnech sedí mezi mladými kluky chasník Josef Toufar. Na první pohled se neliší od ostatních venkovských mladíků, ale když se pozorněji zadíváte do jeho tváře, rozpoznáte v ní zvláštní klid, zaujetí a odhodlání.

Ani rolník, ani manžel

Do druhého ročníku polenské školy již nenastoupil. I díky finančnímu dědictví a Stanislavovu porozumění (i v praktické pomoci – vzdělaný Stanislav byl schopen bratrovi pomáhat v matematice, fyzice a jazycích) se před ním konečně – a poprvé bez otcových i jiných zábran – otevřela možnost uskutečnit to, o čem dlouhá léta snil a toužil. Tedy studia a příprava na povolání, ke kterému byl skutečně silně volán. Jenže to předpokládalo vydat se na předlouhou pouť studia – osm gymnazijních let a pětileté studium teologie. A on ten krok, to riskantní vykročení podnikl. Toufarova životní cesta nabírá jiný směr. Ale ještě před tím, o říjnové arnolecké pouti roku 1927, důvěrně hovoří o své budoucnosti s děkanem z Měřína P. Františkem Čermákem (1881–1974), který na sklonku svého života vzpomínal: „Měřínský farář byl povinen o pouti zajíždět do Arnołce sloužit mši svatou. O pouti pro mě přijel s bryčkou. Zpravidla ten rolník, který mě přivezl, mě po mši pozval na oběd. Když jsem u Toufarů v poledne obědval, jedl mladý se mnou. Najednou, když přišla řeč, jak se měl na vojně, a on se pochlubil, že dobře, mě překvapil otázkou, co by měl udělat, aby mohl být knězem. Už mu bylo 26 let a měl jen obecnou školu. Napadlo mě, že hovoří pod dojmem nedávné otcovy smrti. Vysvětlil jsem mu, že by musel vystudovat gymnázium a po maturitě odejít studovat teologii. Chlapci se nějak rozzářily oči a prohlásil, že se tedy dá do studia. Pak už jsem ho viděl častěji a říkal, že se připravuje na zkoušku. Jeho život se proměnil. Byl ovšem živý, veselý, přitom však vytrvale zbožný. Viděl jsem, jak je svým povoláním prostoupen.“³⁴

S trubkou a latinou na pastvisku

Josef Sedlák

Hospoda v Jersíně,
kde o poutích
hrával Josef
Toufar s Hudebním
kroužkem.

Šestadvacetiletý Josef Toufar se rozhodl, že půjde studovat na gymnázium do Německého (dnešního Havlíčkova) Brodu, vyhlášeného ústavu na Vysočině vysokou úrovní studia. Brod si vybral patrně proto, že železniční spojení z Polné bylo dobré, a ani s ubytováním by v Brodě neměl problém. Na přijímací zkoušky se začal připravovat samostudiem. Kontaktoval několik studentů z okolních vesnic, kteří již studovali, a vyptával se jich na zkušenosti. Tak se obrátil také na Josefa Sedláka (1909–2001) ze sousedního Jersína: „Byli jsme krajané, ale já jsem ho neznal, on však o mně věděl. Naše rodné vesničky byly jen asi čtvrt hodiny vzdálené, obě v brněnské diecézi. Jeho Arnolec patřil pod farnost Zhoř u Jihlavy (blíže však k Polné v Čechách, hradecká diecéze). Mé rodiště Jersín patřilo do Měřína. Jak jsme se spolu seznámili? Bylo to v roce 1928. Byla neděle po svátku sv. Anny, jíž je jersínská kaple zasvěcena. Dopoledne byla v kapli mše sv., odpoledne kapela z Arnolce, která hrála při mši sv., hrála v hospodě k taneční zábavě. Já jsem k muzikám nechodil a místo toho jsem šel pást naše dvě krávy, aby si tatínek mohl odpočinout. Rodiče už byli na výměnku, hospodařil bratr (z tatínkova prvního manželství), o devatenáct let starší než já. Když muzikanti měli přestávku před večerem, jeden z nich přišel za mnou na pastvisko. Držel v ruce trubku a představil se: „Jmenuji se Josef Toufar z Arnolce a rád bych studoval, abych byl knězem. Je mi dvacet šest let. Dokud žil tatínek, nepřál tomu. Teď je už mrtev a má touha po kněžství trvá.“ A žádal mne, zda bych mu nepomohl s latinou. Já jsem studoval klasické gymnázium v Brně a byl jsem tehdy po šesté gymnaziální třídě. Viděl jsem, že sympatický mladý muž to myslí vážně. Rád jsem mu pomoc slíbil. A tak jsem chodíval k němu do Arnolce a učili jsme se. V jeho rodném domě (zemědělské hospodářství a hospoda) hospodařil jeho starší bratr Stanislav. Josef bydlel v nedalekém domku se svou nevlastní matkou. A tam právě jsem přicházel. Vždy se těšil, že zas o nějaký krůček bude blíže k cíli. Byl učenlivý. Povaha jeho byla krásná, byl upřímný a byl pravý lidumil, usměvavý, řeč podmaňující. V obci všichni o něm pěkně mluvili. On se s každým dal do řeči a kde bylo třeba, pomohl. Toufar byl sice pevné tělesné konstituce, ale občas ho zle trápil ischias, takže kolikrát

byl na lůžku, když jsme se učili. Zkoušku do gymnázia udělal a začal studovat v Německém Brodě.³⁵

Poprask na gymnáziu v Brodě

Je začátek podzimu 1928. Z Arnolce odváží Stanislav Toufar bryčkou, kolem cyrilometodějského kříže, přes Stáj a Zábornou do Polné na železniční nádraží svého bratra Josefa, který má v jedné ruce kufr, ve druhé koš s prádlem a na sobě dvouřadový oblek. Z Polné vede spojení s přestupem v Dobroníně přímo do Německého Brodu, města studentů na řece Sázavě. Tak začíná Toufarovo bezmála dvanáctileté trmácení školními škamnami. Toufar složil v září toho roku dodatečné přijímací zkoušky, byl přijat do gymnázia s vynikající tradicí³⁶, slavnými absolventy a kvalitou studia, a vstoupil tak na nelehkou dráhu k uskutečnění své vnitřní touhy.

A není divu, že skutečným popraskem i kuriozitou se v Brodě stal právě začátek října roku 1928, když do primy mezi jedenácti a dvanáctileté nastoupil o dvě hlavy větší šestadvacetiletý habán, ba přímo muž. Tato kuriozita mu přinášela řadu úsměvných příhod, na které bude Josef Toufar později rád vzpomínat – školník ho v prvních dnech školního roku považoval za inspektora; rodiče si ho na gymnaziální chodbě pletli s kantorem a vypyтали se na prospěch syna.

Sotva si dokážeme představit Toufarovy první školní týdny a měsíce, naplněné zvykáním si na nové maloměstské prostředí, profesory, spolužáky, studijní řád a drill. Shodou okolností probíhaly právě v říjnu 1928 oslavy desetiletí vzniku republiky a také brodský ústav nemohl zůstat stranou.³⁷

Toufara „neslo“ trpělivé úsilí, sebezápor, rozvážná mysl, laskavě vlídné chování k mladším spolužákům a v neposlední řadě duchovní směřování a obdivuhodná síla vůle, procvičená každodenní prací doma na polích. Existuje několik pamětnických vzpomínek jeho brodských spolužáků, kteří popsali, jak Toufarův příchod do Brodu a jeho otevřeně deklarované vyznání, že jde za naplněním kněžského povolání, rozčeřily gymnaziální atmosféru. Vít Bohumil Tajovský, pozdější želivský opat, brodské gymnázium studoval v letech 1923–1931: „Když k nám na školu Toufar přišel, bylo z toho opravdové pozdvižení. Byl jsem tehdy v sextě a vzpomínám, jaký to udělalo rozruch, když jsme se

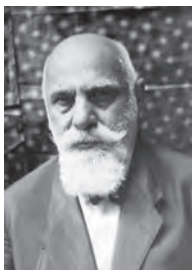
po prázdninách vrátili do školních lavic a profesori nám oznámili, že do primy nastoupil žák, který je starší než všichni ostatní na škole. Vykulili jsme oči a ptali se, proč se někdo učí tak pozdě. „Prý chce být knězem,“ řekl někdo.“³⁸

Druhým Baarem

Jiný žák brodského gymnázia, Jiří Veselý, studující v letech 1924–1932: „Pravděpodobně někdy těsně před začátkem školního roku 1928, při opožděném nákupu školních knih na ‚mezitřídní burze‘ se najednou rozkřiklo, že do primy má nastoupit nějaký velice starý student, snad dokonce okolo pětadvaceti let, z Moravy, který se prý najednou rozhodl studovat. Samozřejmě to byla mimořádná událost, alespoň pro nás mladé, kteří si těžko dovedli představit, že primánem, to jest studentem v jakémisi ‚subalterním‘ postavení, vůči nám přirozeně, bude snad kolega nejméně o deset let starší. Nikdo však nic konkrétního nevěděl a zvědavost tudíž byla veliká, zda opravdu k ‚ohlášené sensaci‘ dojde. A došlo. Již o první velké přestávce ve tři čtvrti na deset, když jsme vyběhli ze tříd na kvadraturu, abychom se trochu proběhli, uviděli jsme mezi primánskými kloučky a dívkami staršího studenta v černých šatech, střední postavy, černých kučeravých vlasů, jak se důstojně prochází s několika mládenci a zvědavě se rozhlíží kolem sebe. Po velké školní budově, bývalém starém klášteře, kvadratuře a spoustě pobíhajícího žactva. Jeho snědý obličej s tmavýma očima nám byl na první pohled sympatický, a když jsme zjistili, že to je ‚chlapec‘ velmi skromný, slušný, věčně se usmívající a milý, stal se rázem nejlepším kamarádem nejen nás, ale hlavně ‚pánů‘ z vyššího gymnasia, což bylo neklamným znamením jeho vysoké popularity. A tak jsme jej tedy mezi sebe přijali jako rovného mezi rovné. Nevím, čím jsem na něho zapůsobil, ale vzájemné pozdravy a takové to studentské oťukávání a povídání brzy přerostlo v upřímné přátelství, takže jsme teď často spolu ‚korsovali‘ nejen na kvadratuře, ale i po městě ve chvílích volna. Až jednou jsem ho pozval k nám domů do Husovy ulice. Josífek s radostí přijal a brzy našel u nás druhý domov. Maminka i otec si ho velmi oblíbili pro jeho tichou, skromnou a upřímnou povahu, zvláště když hned po prvním setkání resolutně prohlásil, že se pro studium na brodském gymnasiu rozhodl proto, aby

po maturitě mohl studovat teologii na biskupském semináři v Hradci Králové. Chtěl být prostě knězem. Takovým druhým J. Š. Baarem, jak říkával.“³⁹

Obec izraelitská

Toufar si svůj dědičný podíl po otci nechal vyplácet v měsíčních splátkách a hradil si z něj ubytování, skromnou stravu, ošacení, pomůcky i knihy, a také jízdenky, když se vracel na svátky a prázdniny domů. Navíc mu škola vyšla vstříc a výnosem zemské školní rady v Praze byl v primě i v dalších ročnících osvobozen od placení celého školného. A k tomu další příjemná úleva – na základě dobrozdání od lékaře byl trvale osvobozen z výuky tělocviku.

Toufar si v Brodě našel studentské bydlení v Dolní ulici č. 157. Byl to podnájem u tehdy čtyřiašedesátiletého Aloise Korefa (1864–1942), v samém sousedství hlavního náměstí. Pan Koref v přízemí domu s barokním štítem provozoval obchod s galanterním zbožím a patřil k brodským respektovaným osobnostem. V řadě vzpomínek se uvádí: „Byl to vynikající člověk a charakter.“ Už sama jeho vizáž vzbuzovala respekt – vždy elegantně oblečen, pěstěný vous, hluboký hlas. Navíc měl ve stejném věku jako Toufar syna Františka, dědice obchodu. Co však bylo ještě zajímavější – mezi předním a zadním traktem tohoto domu se v prvním patře nacházela modlitebna „obce izraelské“, jak je uvedeno v adresáři města z roku 1892. Prostory si zde židovská obec pronajímala od hostinského Jana Fiedlera a později právě od Aloise Korefa, který byl ustanoven šámesem modlitebny a tuto funkci zastával řadu let. V té době byla v Havlíčkově Brodě menší židovská obec (koncem 19. století čítala devětatřicet rodin), která vydržovala jednotřídní soukromou školu s vyučovacím německým jazykem (v roce 1888 založila obec vlastní židovský hřbitov v Ledečské ulici). Dle vzpomínek pamětníků modlitebnu tvořila jedna velká místnost, vybavená lavicemi. U její východní stěny stála ozdobná skříň, v níž bylo uchováváno několik tór. V místnosti se nalézaly tmavě vínové závěsy. Po německé deportaci židovských obyvatel z Brodu a okolí gestapo modlitebnu proměnilo ve skladiště zabaveného židovského majetku. Toufarův spolužák Josef Veselý vzpomínal na Toufarovo pobývání u Korefů: „Vztah mezi panem Korefem a Josefem byl velice přátelský. Josef měl u něj dokonce

pro sebe pronajatý velký pokoj, vedoucí na balkon, po něm se chodilo do židovské modlitebny, neboť pan Koref zastával funkci zástupce rabína. Pamatuji se, jak jsem jednou přišel k Josefovi na návštěvu. Šlo se k němu dlouhou tmavou chodbou, jako ve všech tehdejších domech v Dolní ulici, postavených někdy v 16. či 17. století, plných divných chodbiček, výklenků a černých komor. Trochu se už stmívalo, neboť už táhlo silně na podzim. Josef mně najednou nabídl, zda bych se nechtěl podívat na židovské obřady, pomodlit se. Samozřejmě jsem hned řekl, že ano. Vyšli jsme na balkon a kráčeli tiše do dlouhé místnosti opatřené podivnými lavicemi, záhadnými znaky a lucernami po stěnách a se svatostánkem v podobě starozákonních desek a po straně s velikým sedmiramenným svícem. U vchodu mne Josífek tiše upozornil, abych nesmekal ani se nekrživoval. Sedli jsme si nenápadně do poslední lavice. Před námi sedělo asi deset starých pánů v kloboucích, příslušníci místní izraelitské obce. Seděli jaksi schouleni do sebe, tiše se modlili a kolem rukou měli omotané nějaké destičky či šátky na provázcích. Někdo občas od svatostánku něco řekl, na což ostatní tiše odpovídali. /.../ Josef mi říkal, že rád poznává židovské obřady. “Byl si vědom, že bez židovské kultury, starozákonních proroků a moudrosti židovského lidu by byla jeho cesta ke kněžství o zásadní věci ochuzena.

Druhým rokem pak Toufar v Brodě bydlel v podnájmu u Josefa Vozába, účetního Občanské záložny a otce svého spolužáka Jana, v ulici Za Klášterem č. 304.

Je třeba dopovědět, že velká část rodiny Aloise Korefa byla za německé genocidy vyvražděna. On sám zemřel 12. října 1942 v Terezíně a jeho syn František v roce 1943 v Osvětimi.

Arnolecké prázdniny pana studenta

Toufarovým třídním učitelem se v primě stal Václav Baumruk. Ten mohl mít z přerostlého primána radost – jeho studijní výsledky nebyly špatné, pololetní vysvědčení vykazovalo většinu velmi dobrých známek, pouze němčina a psaní, se kterým nepřestával zápasit po celý život, byly hodnoceny známkou dobrou.

Na začátku letních prázdnin roku 1929 pozval Josef Toufar do Arnolce na dva týdny svého nového brodského kamaráda Jiřího Veselého, který tak mohl nahlédnout do Toufarova venkovského

zázemí a ještě více zblízka poznat charakter jeho vážně a plně žitého křesťanství: „A tak hned druhý den po rozdání vysvědčení jsme s Josefem vyjeli. Josífek si vezl domů koš s prádlem a knihami. Jeli jsme myslím do Německého Šicendorfu, odtud ‚hrkáčkem‘, to jest vláčkem o malinké mašince a dvou vagonech, do Polné. Potom autobusem přes Zábornou a Stáj. Po poledni jsme dojeli do Arnolce. Malá vesnička pod Arnoleckými horami, okolo lesy, jenom směrem k Meziříčku a Měřínu byl volný kraj. V malé chaloupce na kraji vesnice mě srdečně přivítala Josífkova maminka a hned ‚mladého pana studenta‘ vedla do parádní seknice, kde jsem měl připravenou vysoko vystlanou postel. V druhém rohu stála jiná, na které spával Josífek. A tady jsem tedy strávil překrásných čtrnáct dní, naplněných mohutnými dojmy, vyvolávajících v mé klukovské mysli velice dobrodružné představy, podporované navíc pravidelnými večerními besedami na lavičce před Toufarovic hospodářstvím, kam docházeli jednak Josífkovi bratři Stanislav a Vladimír a jednak starší strejci, kteří se přišli podívat na „brodského pana studenta“. A tam jsem poprvé naslouchal vážnému vyprávění o zelených mužíčcích a ohnivém muži, který byl občas viděn u velkého rybníku za Arnolcem, jak sedí na starém stavidle, a jak dokonce pronásledoval jakéhosi zvědavého chasníka, který se v noci opovážil loudat kolem vody. /.../ V neděli jsme se vypravili na ‚hrubou‘, čili velkou mši sv. do Zhoře, kam Arnolec kolaturou patřil. Šla vlastně celá vesnice. Pěkná polní cesta vedla mezi loukami a malými poličky. Napřed šla omladina. Děvčata většinou ještě v krojích s vyšívanými zástěrkami a širokými rukávy. Mládenci, už jen některý, v tmavých lesklých vestičkách, ale kulaté kloboučky ještě měli a někde i vysoké, pěkně naleštěné boty. Vzadu šly ‚paňmámy‘ v širokých sukních, s fěrtochy, v černých střevících s lesklými přezkami; většinou tmavé šátky na hladce učesaných vlasech. Ale každá nesla malé modlitební knížky a plachetku přes ruku. Za nimi vážně kráčeli staří pantátové výměnkáři s všelijak kroucenými sukovicemi. A zase některý s nezbytnou faječkou. Poslední vykračovali sedláci. Pěkně ze široka ve vysokých naleštěných holínkách, celí v černém, s kulatými černými kloboučky. Vážně hovořili o počasí a cenách obilí, o začínajících otavách, neboť louky s vysokou trávou byly již zralé na sekání. Ve zhořském malém kostelíku bylo nabitě.

Velebný pan farář kázal na vděčné téma falešných proroků přicházejících na svět v rouše beránčím a po něm sloužil velkou mši se zpěvem. Zpívali všichni, malí i velcí, vroucně a v plném zanícení. V takovéto vesničce bych chtěl být jednou knězem,‘ povídal mně tiše Josífek, když jsme se vraceli do Arnolce, ‚takovým lidem bych dobře rozuměl a oni mě, vždyť jsem přece jedním z nich. To je to, proč studuji a co mě posiluje. Víra v lidské dobro... a Boží spravedlnost...‘ Neřekl jsem nic, bylo to zbytečné. Ale jeho víra byla obdivuhodná a já jsem najednou poznal, jak a proč si ho tak vážím.“⁴⁰

Nacvičil a řídil

Skutečnost, že se spolužáci vídali nejen ve škole, ale i ve volném čase či o prázdninách, zpevňovala jejich vzájemnou soudržnost. Podobně jako s Jiřím Veselým vyražel Josef Toufar na kole po okolní krajině také se svým zasvětitelům do tajů latiny, studentem Josefem Sedlákem ze sousedního Jersína: „Vzpomínám rád i naše prázdninové cestování na kolech po okolí našeho kraje. Tak například na cestu přes Nížkov, Příbyslav (kde měl kamarády, spolužáky z gymnázia dva bratry Fialovy, Emericha a Jiřího), do Pohledu (kostel a v lese kaple sv. Anny) a nakonec nocování u P. Bartoše v Borové.“⁴¹

O letních prázdninách 1929, které Toufar celé trávil doma a pomáhal bratrovi při žních, proběhla v Arnolci slavnost svěcení nového oltářního obrazu sv. Vendelína. Novinová zpráva ze Selských hlasů⁴² referuje také o Toufarově účasti: „Dne 18. srpna 1929 měli jsme v Arnolci pěknou slavnost svěcení oltářního obrazu v kapli sv. Vendelína. Obraz namalovala akad. malířka slečna A. Thořová z Prahy, která jediné obrazy svatých pro chrámy maluje. Kaple uvnitř i zevně byla ověncena kvítím péčí strážce kaple rodiny p. Bedřicha Koumara, kováře a pak p. studujícího Josefa Tofara a rodiny p. Karla Mutla. Pan Toufar vše zařídil, aby slavnost měla důstojný průběh. Určil vhodné básně o sv. Václavu, které nacvičil k slavnosti s pěti družičkami, a zpěvy v kapli při slavnosti řídil. Odpoledne vyšli jsme z Arnolce s družičkami, místním sborem hasičským, hudebníky a zástupem věřících nejen místních, ale i ze sousední farnosti měřínské, zvláště z Jersína v procesí naproti procesí, jež vedl k nám dp. farář náš ze Zhoře, Viktor Mastný, by

obraz u nás posvětil. Zpívali jsme píseň Tisíckrát pozdravujeme Tebe... Při sejítí se s procesím zhořským jsme splynuli v procesí jedno a ubírali se ke kapli, v níž dp. farář posvětil obraz a my zpívali píseň ke sv. Vendelínu, patronu obce a stavu rolnického. Nato dp. farář vystoupil na kazatelnu, jež stála před kaplí ověňčena, a promluvil k účastníkům slavnosti o tom, co nám hlásá obraz sv. Vendelína, abychom totiž se modlili a pracovali. Práci pak vždy posvěcovali modlitbou a proč tak máme činiti. Ke konci se zmínil o svatováclavském miléníu /.../ pak družičky pěkně a s citem přednesly básně svrchu zmíněné, nato byla pobožnost ke sv. Vendelínu v kapli, po níž zapěna všemi svatováclavská hymna, již povznášející slavnost byla ukončena.“

Děda v dvouřadovém saku

Toufar však o letních prázdninách především pilně studoval, aby začátkem září, jako premiant primy, mohl vykonat se souhlasem Zemské školní rady zkoušku do terciie, čímž by přeskočil jeden školní rok. To se mu v září 1929 skutečně podařilo, takže nastoupil přímo do terciie. Spolužák z této třídy Vojtěch Kohout z Duban studoval Brodské gymnázium v letech 1926–1935: „Seděl jsem se Zdeňkem Dubnem v předposlední lavici u okna a ‚děda‘ s Jardou Holubářem v poslední, takže jsme měli k sobě velmi blízko. Jako dnes ho vidím před sebou. Byl střední, zavalitě postavy, osmahlé tváře, měl husté, černé vlasy sčesané na patku a tmavé, jiskrné oči. Oblečen byl do tmavých kalhot a dvouřadového saka, mírně obnošeného. Říkali jsme mu ‚děda‘, protože mu bylo již 26 let a nám šlo na čtrnáctý rok. Všichni spolužáci mě oslovovali Vojto, jen Josef mně říkal Vojtěchu. Jasně pamatuji na to jeho , ... ty, Vojtěchu‘ atd. Měli jsme ho všichni rádi. V jeho letech mu nešlo učení už tak hbitě, ale byl tak pilný, svědomitý a tolik se snažil, že učení zvládl celkem dobře. Byl to předobrá člověk a výborný starší kamarád. Římsko-katolické náboženství nás tehdy vyučoval vzácný muž, spisovatel a básník, profesor P. František X. Boštík, který do naší školy dojížděl z Chotěboře. Ten si Toufara oblíbil.“⁴³ Toufarovým nejlepším kamarádem z této třídy byl Drahomír Ziegler z Krásné Hory, přezdívaný Draga, syn majitele továrny na dýmky.

Srážka s Fiškusem

Profesor Antonín
Lebeda přezdívaný
Fiškus

Toufarovy studijní problémy začaly právě v tercií, ve školním roce 1929/1930, který byl v Brodě poznamenán excesem jeho gymnaziálních spolužáků z vyšších tříd⁴⁴, a táhly se s ním po celé další dva roky. Zatímco byl Toufar zcela logicky osvobozen od tělocviku a nemusel šplhat či dělat kotouly, galeje mu nastaly v jiných předmětech, jazycích, chemii a především v matematice, když si na něj zasedl profesor Antonín Lebeda přezdívaný „Fiškus“, vynikající matematikář, ale vůči studentům asociální a trochu podivínský učitel, pohlcený svým oborem a nedohlížející už za jeho hranice, bagatelizující humanitní předměty i Toufarovu snahu stát se knězem. Spolužák Vít Bohumil Tajovský: „Toufar v té době válčil s ‚Fiškusem‘ Lebedou, ale s ním jsme válčili tak trochu všichni. Toufar nebyl žádný technický typ a hodiny matematiky pro něj musely být hotové utrpení, protože když člověk neudělal ‚Fiškusovi‘ pořádně rys, hned ho považoval za méněcenného.“⁴⁵ Toufarovo pololetní vysvědčení ve školním roce 1931/1932 „neslo“ šest dostatečných a na konci roku pět dostatečných. Ředitel školy Alois Mazánek na vysvědčení rukou připsal, že studující řádně oznámil, že z ústavu vystupuje a že není důvod, proč by nemohl být přijat na ústavě jiném. „Srážka“ s profesorem Lebedou se vyhrtila – ten Toufara odmítl pustit do dalšího ročníku. Spolužák Jiří Veselý: „Chudák Josef s ním těžce válčil, tak jako já. Jenomže já už jsem byl tehdy v septimě a vidina možnosti zvolit si podle nové školní osnovy jako maturitní předmět místo matematiky latinu mně dodávala určité jistoty v dalším, někdy ostrém klání s tímž profesorem. Chudák Josef měl ještě celých pět let před sebou a boj s takovým protivníkem byl nad jeho síly. Sice k nám domů chodíval dál, ale jeho utrápený obličej byl stále smutnější, takže to, pravda, doválčil až do kvinty, ale když já jsem v červnu po maturitě končil, tak nám jednou večer trochu resignovaně oznámil, že na zdejším gymnasiu končí také. ‚Prostě to už dál nejde,‘ řekl, ‚Fiškus prohlásil, že mě dál nepustí, a já se nenechám pořád trápit, snad jenom proto, že chci studovat teologii. V Brodě bych nedostudoval a tak půjdu do Chotěboře. Mám to už vyjednané a po prázdninách do sexty nastoupím již tam. V Chotěboři je to o hodně mírnější. Já nechci být žádným matematickým fenoménem, stačí mi třeba jen dostatečná, když

už to musí být. Maturitu chci stejně dělat z latiny!’ Říkal to odhodlaně, ale nakonec trochu smutně dodal: ‚Škoda, že už nebudu chodit k vám. Měl jsem u vás druhý domov.“⁴⁶

Na západní frontě klid

Se svými brodskými spolužáky z kvinty se Josef Toufar rozloučil na konci června 1932 školním výletem do Babiččina údolí. Dvě dochované fotografie z výletu zachycují partu rozesmátých a uvolněných studentů. Toufar skutečně nebyl žádným samotářským studijním šprtem a nestranil se ani společenských akcí a studentských recesí. Účastnil se například pravidelných Mikulášských zábav, kdy broďští studenti nejen tancovali a bavili se, ale navzájem si rozdávali dárky. Na Mikulášskou zábavu z prosince 1930 vzpomněl ve svých pamětech Jiří Veselý: „V rámci dárkové ‚tajenky‘ mně přítel Pepík Toufar předal pečlivě zavázaný balíček, který jsem samozřejmě a dychtivě hned rozbalil. Srdce mi mohutně poskočilo, jelikož pod obalem byla kniha, která tehdy letěla světem, dnes by se řeklo bestseller. Erich Maria Remarque, Na západní frontě klid, první světová válka bez falešného a papírového hrdinství. Knihu jsem otevřel, na galerii si sedl ke stolečku, a když po půlnoci končila zábava, měl jsem skoro polovinu přečtenou. Josífek Toufar jenom chodil kolem, usmíval se a pak mi přišel říct, že už je konec a že musíme domů.“⁴⁷ Čtyři brodské roky byly pro Josefa Tofara prubířskou zkouškou. Studijně sice nevynikal (nejvíce jej z předmětů zajímal dějepis), ale jeho úsilí bylo přímo heroické a především si ověřil, že je v jeho silách připravit se k maturitní zkoušce. Navíc získal řadu nových přátelství, duchovních impulsů a měl možnost bezprostředně nahlédnout do trablů a trápení daleko mladších žáků a studentů a být jim rádcem i chápavým průvodcem. I proto pak bude v pastorači s neobyčejnou péčí a starostí podporovat studenty, finančně, radou, doučováním, přimlouvami u profesorů či zařizováním ubytování.

Chotěboř jako záchrana a anděl dobroděj F. X. Boštík

K Toufarovým brodským ziskům rozhodně patřilo sblížení se s otcovským ochráncem a kněžským i učitelským vzorem P. Františkem Xaverem Boštíkem,⁴⁸ katechetou, básníkem a výraznou

osobností celého regionu. Boštík učil na gymnáziích v Němckém Brodě a Chotěboři a Toufarovi pomohl s přestupem právě na chotěbořské gymnázium, které mělo pověst školy studijně méně náročné než brodský ústav a vládla tam přátelská maloměstská atmosféra. Reálné gymnázium bylo ve městě jedinou střední školou, ale jeho tradice nesahala hluboko.⁴⁹ Vedle P. Boštíka byl významným učitelem ústavu prof. Václav Křištof, organizátor studentského kulturního a uměleckého života, a Antonín Wurm, který mimo jiné geologicky zmapoval okolí města. Všichni tři také Toufara vyučovali.

Boštík se v Chotěboři stal Toufarovi na další tři středoškolská léta duchovní oporou a Toufara nemohlo potkat větší obdarování. Seznamoval ho s historií Chotěbořska, s českou beletrií a poezií, kultivoval jeho latinu, učil ho porozumět výtvarnému umění, zasvěcoval ho do kněžské služby, když mu Toufar ministroval při bohoslužbách ve studentském kostele Povýšení sv. Kříže. Boštíkovo přátelství značně vyspravilo studentovo pochroumané sebevědomí, a když se díváme na snímky z Toufarova chotěbořského období, vidíme na nich rozšafného, usměvavého chlapíka v baretu, který se s kamarády drží za ramena a nezkazí žádnou recesi. Spolužák a vzdálený příbuzný Jaromír Kasal, který s ním přestoupil z brodského gymnázia, to komentoval lakonicky:

„Toufar v Chotěboři nechyběl nikdy a nikde, kde hlavní roli hrál pověstný studentský humor.“⁵⁰

Toufar s teletem

Kasal ve své vzpomínce „Student Josef“⁵¹ přibližuje nejen chotěbořskou studentskou recesi, ale nepřímo také Toufarovu autoritu i zkušenost chasníka z hospodářství: „To tenkrát působil na chotěbořském gymnáziu vynikající profesor Antonín Wurm. A k tomuto panu profesorovi jsme chodili jednou týdně na přírodopisná praktika. Tady jsme povlovně vstřebávali znalosti, jež se nám snažil vštěpovat do našich hlavinek. Zaměstnával nás třeba jako ‚žabí prosektory‘ nebo ‚chroustí preparátory‘, jak nás někdy žertem nazýval. /.../ Tím spíše jsme se snažili nějak se mu zavděčit, což jsme mnohdy i přehnaně dokazovali. Jako tenkrát, když nás vyzval: ‚Všechny živočichy, které v přírodě najdete, přiveďte nebo přineste živé. Usmrtíme je odborně až

Profesor a básník
František Xaver
Boštík při hodině
náboženství

zde a uchováme pro sbírky.' Měl samozřejmě na mysli všelijaké ty prevíty, kterých se v trávě potulovala hejna. Tahle výzva měla ovšem neobyčejný, i když poněkud jiný, ohlas. Studenti se předháněli v nápadech, které svědčily spíše o jejich naivnosti či dokonce schválnosti, než o skutečné snaze vyhovět panu profesorovi. Všechny tyhle extrémy překonal však návrh studenta Oldy Línea. Bydlel totiž přímo u řezníka, a tak ho napadlo, požádat ho, aby nám zapůjčil z důvodů pokusných jedno tele, které bychom bez úhony na jeho zdraví v pořádku vrátili. Nápad byl přijat s nadšením, pouze student Josef odporoval, neboť pravil, že by to bylo týrání zvířete, které by si někde na schodech u školy mohlo zlomit nohu a co pak, a vůbec, že je to blbost a že on se toho nikdy nezúčastní. Mistr řeznický však souhlasil a dokonce připravil i ohlávku s pouzníkem. A tak jednoho dne odpoledne kráčel podivný průvod zvolna směrem ke škole. Opravdu zvolna, neboť jak se dalo čekat, hned po prvních krocích došlo k tomu nejhoršímu. Zvíře mdlého rozumu sebou náhle trhlo a šmejklo svým průvodcem až doprostřed vozovky. Kdo nikdy podobně záludného tvorečka nevedl, těžko pochopí, jaká to je kalvárie. Když se to ještě asi dvakrát opakovalo, nezdržel se už útlocitný student Josef a povídá si pro sebe: 'Já snad musím zakročit, i když jsem se zařekl, že s tím nechci mít nic společného.' Přiskočil a pravil: 'Jděte pryč, tupci, už to není ke koukání.' Chopil se ohlávky a brumlal si pro sebe: 'Já jsem se jich u nás něco napásl, to by bylo pěkný, abych tě, holečku, nezkontrolil!' A čapl zvíře, které se pak už poslušně šinulo ke škole. Lidé se zastavovali a jen se podívali, co to zas ti študáci vyvádějí a vůbec už nemohli pochopit, že se k tomu propůjčil takový vážený student, jakým byl Josef. Ještě u schodů jemně nadzvedl telátku přední nožky, a to vyšlapalo po zadních tak rychle, že mu průvodci sotva stačili. Josefovi stékal pot po tvářích, když se octlí přede dveřmi kabinetu. Tam se ještě obrátil k hloučku studentů a pronesl: 'Já vás naposledy varuju. Neblbněte a vraťme se zpátky.' Všechno marné. Jeho hlas zanikl v nelichotivých poznámkách. Konečně někdo zaklepal na dveře. Úsečné 'vstupte' bylo odpovědí. Dveře se zvolna otevírají a do kabinetu, jsouc postrkováno, vstupuje sympatické tele. Chvilí bylo ticho. Pan profesor totiž pracoval u mikroskopu. Zděšení se dostavilo až později. Aniž zvedl oči,

otázal se suše: ‚Co si přejete?‘ – Ticho. Tele stálo jako tele. Tehdy původci tohoto nebezpečného rozmaru začali trnout v obavách, co bude dál a bedlivě pozorovali škvírou za dveřmi každý pohyb němé tváře. Pan profesor opakoval otázku důrazněji. Opět ticho. I pozvedl konečně oči od mikroskopu a ustrnul. V okamžiku se však jeho ruka vymrštila směrem ke dveřím a kabinetem zahřmělo: ‚Ven!‘ Zvíře, o němž je známo, že je ducha mlhavého, pokročilo naopak vpřed. Situace se stala hroživou. Pan profesor byl nucen k ústupu. Jenže teď už šlo do tuhého a bylo nutno zakročit. Byl totiž zatlačen až mezi skříně. První pro záchranu sbírek i pro jejich majitele vykročil vpřed právě Josef. Ten student z vesnice. Vstoupil do kabinetu, chopil se bleskově obojku a strhl zvíře, už příliš živé, zpět. Když pan profesor spatřil krotitele, zvolal: ‚Proboha, Toufare, co vy tady? Já jsem vás měl za seriózního člověka! A vy takhle!‘ Josef se začervenal, že byl přistižen při tomhle ‚přestupku‘, který neodpovídal ani jeho věku, ani jeho vážnosti, kterou tu požíval, a na svoji obhajobu nesměle pronesl: ‚Nezlobte se, pane profesore, ale tihle blázni, a ukázal na nás, mě k tomu přinutili. Byli by to zvíře snad ubezdušili.‘ A pan profesor jen nechápavě kroutil hlavou: ‚Jakživ bych si to byl nepomyslel, že vy, že právě vy...‘ – ‚Ale pane profesore,‘ skočil mu do řeči původce celého tažení, septimán Olda Línek, ‚my jsme přece vyhověli jen vašemu přání a přivedli jsme jeden živý exemplář. Musím se však přiznat, že jsme tušili, že vám asi nepřijde vhod.‘ Pan profesor přimhouřil malá očka, otočil se, aby mu nebylo vidět do tváře, a teprve teď se naplno rozesmál.

A pak už průvod nastoupil zpáteční cestu. Student Josef, obklopen svými kamarády, zase vpředu. Před řeznictvím jim unavené zvíře předal a pravil: ‚Panu mistrovi ho už dejte sami. Jsem zpocenej durch a jdu se převlíct.‘ A bystře odkvapil.“

Meditace podél Doubravky

Josef Toufar se tedy stěhuje do Chotěboře v září 1932 a nastupuje do sexty, kterou tvoří deset žáků a čtyři žákyně. Jádrem třídy – pět žáků – jsou studenti přímo z Chotěboře. Ostatní pocházejí z blízkého či vzdáleného okolí (Víska, Jitkov, Hřiště, Horní Studenec, Počátky, Jenišovice, Hlinsko), a buď denně docházejí do Chotěboře nebo bydlí přímo ve městě. Znovu připomeňme, že

Začtený student
Josef Toufar (vpravo)
se spolužákem
Jindřichem Slanařem
na Koukalkách

Toufar byl ročník narození 1902 a jeho spolužáci 1914, 1915, 1916. Josef Franz z Jitkova měl v Toufarově třídě sestru Annu: „Toufar do třídy velmi dobře zapadl. Sestra o něm často mluvívala jako o dobrém kamarádu. A myslím, že ho měli rádi nejen spolužáci, nýbrž i kantoři, kteří oceňovali jeho úsilí, takže studium a studentský život zvládal docela dobře.“⁵²

Toufar bydlel v podnájmu u Jindřicha Rooba, chotěbořského zlatníka a hodináře na náměstí č. 70 a na obědy chodíval s P. Boštíkem na faru, kde tehdy žil a působil děkan Vincenc Laštovička, Toufarův vzdálený příbuzný. Spolužák z nižší třídy Josef Kalvoda, který studoval chotěbořské gymnázium v letech 1933–1937: „Toufar vynikal věkem i rozvahou nad svými spolustudenty. Proto se mnohdy nově příchozí primánek domníval, že tento septimán či oktáván je profesorem. Každý student si ho povšíml. V lavicích kolem Toufara byli mladí chlapci a děvčata, ale to mu nikterak nevadilo. Měl k nim dobrý vztah. Všichni věděli, jaký cíl si vytkl a proč tam studoval. Většina studentů i profesorů si oblíbila ‚našeho pátera‘ a až na několik posměváčků a zarytých nevěrců – profesorů se k němu chovala přátelsky. Toufar byl skromným mladým mužem s energickou hlavou, plnými rty, zářivýma očima pod vysokým čelem a s tmavohnědými vlnitými vlasy. Krátce, byl to hezký člověk, příjemný společník a spolehlivý přítel, ochotný kdykoli a komukoli pomoci. Byl také hudebníkem a ve studentské kapele hrál na basu. Na vývoj duchovního života studenta Toufara měl velký vliv kněz-básník a jeho profesor náboženství P. František Boštík. Boštíkova sbírka básní ‚U zpívajících vod‘ opěvuje krajinu v okolí Chotěboře a údolí pod Železnými horami. Vyjadřuje básníkovu bolest, samotu, radost a naději a jeho silný estetický smysl. Toufar a Boštík chodívali spolu někdy ze školy anebo se procházeli po březích Doubravky a rozmlouvali spolu o tajemných cestách milosti Boží.“⁵³

Chotěboř se stala Toufarovým novým domovem. Chodíval k Doubravce, aby tam v tichém zákoutí přemýšlel a studoval. Někdy fotografoval jej zachycuje začteného do knihy nebo se spolužáky u ohně. Podle krátkých vpisků v jeho fotoalbu můžeme určit, kam chodíval: navštěvoval Horní mlýn – rodiště spisovatele Ignáta Hermanna, procházel se kolem Točitého víru, díval se na Čertův stolec, kde se dle legendy ďábel pokoušel svést poustevníka.

Sedával na vysoké skále na Sokolohradech, na Koukalce, u Deverů, zašel k Dobkovu, měl rád Stromovku, chodil se dívat na fotbal i na hokej, který hráli jeho spolužáci.

Student Josef Toufar s chotěbořskými spolužáky. Z výletu na Doubravku

Orlické hory a taneční

Tato doba patřila k nejšťastnějším a jistě i nejpestřejším obdobím Toufarova studentského života. Jak bylo již zmíněno, hrál na basu ve školním orchestru, který se účastnil především gymnaziálních oslav státního svátku a zajímavého místního rituálu – při oslavách svátku kantorů v přízemním vestibulu a chodbě. Účastnil se školních exkurzí do lihovaru (Dobkov) nebo skláren (Kosice), pochodových cvičení a výletů po okolí (Seč, údolí Doubravky, Hlinsko, Maleč) anebo vícedenních školních výprav, pořádaných vždy na konci školního roku – do jižních Čech, na Bezděz a k Máchovu jezeru, do České Lípy, do Česko-saského Švýcarska, na Sřekov a do Ústí nad Labem, kde mj. navštívili továrnu akumulátorů, gramofonových desek a Schichtovy závody. Nesmíme zapomenout ani na slavný výlet na konci septimy, od patnáctého do sedmáctého června 1934, který vedl do Orlických hor (společně s VI. třídou) pod dozorem profesorů Tejnila, Čechové a Michálkové a ve směru: Solnice – Panorama – Zákoutí (chata Orlice) – Šerlich (Masarykova chata) – Vrchmezí – Olešnice – Borová – Dobrošov (Jiráskova chata) – Peklo – Nové Město nad Met. – Hradec Králové – Pardubice – Chotěboř.⁵⁴ Z této akce se v Toufarově albu dochovalo také nejvíce fotografií, které dokumentují, že na cestách nechyběl nejen studentský humor, ale také hudba a zpěv.

A nesmíme zapomenout ani na chotěbořské taneční hodiny, kterých se Josef Toufar zúčastnil. Spolužák Jiří Šulc, který gymnázium navštěvoval v letech 1927–1935 vzpomíná: „Chotěbořské gymnázium bylo tehdy jakýmsi kulturním střediskem města. Široké pole působnosti zde nacházeli profesori i studenti. Přednášky, divadla, majálesy, výstavy, sportovní soutěže. K nim možno přiřadit také pořádání tanečních hodin. Bývali to chlapci ze sexty včetně Josefa Tofara, jimž tento úkol připadl. Ředitelství školy dalo souhlas a potom už celou organizaci prováděli studenti sami – pronájem sálu, vytápění, obstarání hudby, i tanečních mistrů. My jsme měli taneční v Panském domě. /.../ Kdyby se

Momentka ze slavného školního výletu do Orlických hor. Josef Toufar druhý zprava, s míčem a v klobouku Jaromír Kasal

v našich tanečních neučila česká beseda, pak by se pro nedostatek párů ovládajících tento tanec nemohla zařazovat ani na plesy, kde právě česká beseda bývala zlatým hřebem večera.“⁵⁵ Možná právě v Chotěboři pramení „taneční“ inspirace, neboť Toufar bude ve svých pozdějších dvou farnostech dbát na to, aby se mladí farníci naučili společensky vystupovat a tančit, a to nejen Českou besedu.

Bratrova smrt a nové rozhodování

Prázdniny Toufar pravidelně tráví v Arnolci, často i s několika spolužáky, především s Oldou „Otkou“ Línkem z Nasavrk a Jaromírem Kasalem. Bydlívají na vejminku u Toufarovy nevlastní matky, která je na Josefa patřičně hrdá, vypomáhají u Toufarů v hospodářství a toulají se po okolí na malých šoulačkách. Ale ještě jedno arnolecké drama musel Josef Toufar prožít. V zimě 1934 se doma v Arnolci ve stodole tragicky zranil jeho bratr Stanislav. Sám Josef v arnolecké obecní kronice píše:

„17. února 1934 při mlácení jetele nešťastnou náhodou benzinový motor urazil nohu⁵⁶ a těžce zranil 35letého rolníka a hostinského Stanislava Toufara. Byl převezen do okresní nemocnice v Německém Brodě, zemřel tam 22. února. Pochován byl ve Zhoři. Byl členem obecního výboru, osvětové komise a SDH. Pro bodrou povahu byl všude oblíben.“

Josef přijel narychlo z Chotěboře do brodské nemocnice v neděli, ve chvílích bratrova umírání. Z Brodu jel se švagrovou do Arnolce a zůstal s ní ve chvíli, kdy smutnou zprávu oznamovala svým třem malým dcerám. Pomáhal zařizovat pohřeb a především řešil dilema jisté odpovědnosti – zda nemá zanechat studií, z nastoupené cesty se vrátit na rodný statek, vzít si ovdovělou švagrovou za ženu a stát se doma hospodářem, což si velmi přáli její rodiče Mutlovi. Nakonec rozhodlo, že vdova Julie Toufarová mu nechtěla bránit v jeho životní cestě a v Arnolci si našla nového partnera, Jana Dočekala. Sňatek proběhl 24. září 1934. Toufar se však do konce svých dní nepřestane starat a pečovat o své neteře. Podporuje je na školách a jedna z nich, Marie, se v roce 1948 stane jeho farní hospodyní v Číhošti a důležitou svědkyní celého případu. Marie Pospíšilová-Toufarová: „Když jezdil strýček na svátky nebo na prázdniny z Německého Brodu či Chotěboře domů, byly

to u nás slavnostní chvíle. My děti jsme se moc těšily na strýčka a celá vesnice věděla přesně, kdy Josef Toufarů přijede. Kočí musel očistit postroje, bryčka se jen leskla a otec jel strýčkovi naproti k vlaku do Polné. My jsme se už nemohly dočkat. Maminka nevěděla, co dobrého má uvařit a strýček říkával: „Jůlínko, uvař vejce na kyselo a šusterky“ a maminka pak takové jídlo připravila. Poté za ním chodili lidé ze vsi na návštěvu a do noci si s ním vyprávěli a vzpomínali, co kdy s kým a kde provedli. Pak zemřel můj tatínek. Zůstaly jsme tři malé holky, mně bylo sedm let. Maminka se po roce vdala za pana Dočekala a pro nás to už nebylo tak dobré jako dřív. Strýček byl v té době pro nás všechno. Díky němu jsme mohly chodit i do měšťanky, tenkrát ještě nebyla povinná osmiletá školní docházka. Chtěl, abychom šly dál do škol, ale nový otec to nepovolil.“⁵⁷

Julie Toufarová-
-Dočekalová
s dcerami (zprava)
Marií, Jiřinou,
Boženou a Vlastou

Maturant Josef
Toufar

Maturita – brána ke kněžství

Josef Toufar maturuje v Chotěboři v červnu 1935. Písemné zkoušky probíhaly ve dnech 4. až 6. června a ústní 8. až 9. června. Hodnocen byl následovně: z ústní zkoušky z německého jazyka – dostatečně, z latiny dostatečně, z vlastivědy velmi dobře a ze zoologie a botaniky dobře. Na vysvědčení dospělosti měl velmi dobře z náboženství, dějepisu, zeměpisu a z praktických přírodopisných cvičení, dobře z českého jazyka, geologie a filozofické propedeutiky a dostatečně z francouzštiny, matematiky, chemie, fyziky a deskriptivní geometrie.⁵⁸

Toufarovi je v létě 1935 třicet tři let. Je zralým mužem, který prošel nelehkou středoškolskou přípravou až ke kýžené maturitě. Setkal se s řadou překážek, ale také nových témat a otázek. Poznal dosud neznámá prostředí, věrné kamarády a dobré učitele, prohloubil svůj zájem o historii, v různých zkouškách potěškal a „otestoval“ svoji křesťanskou víru, posílenou řadou prožitků a setkání, a umanutě neslevil ze svého předsevzetí. Avšak nejen silná vůle, ale především „tah“ za vnitřním hlasem, poutnický trpělivě uskutečňování poslání, ke kterému, jak sám věřil, byl povolán.

Kdo není lenoch, učí se pro sebevzdělávání

Když v lednu 1949 bude psát svému synovci Bohuslavovi Toufarovi, začínajícímu učiteli, o studijních výsledcích gymnazisty Stanislava Chvátala, bydlicího s ním v podnájmu na číhoštské faře, vzpomene si také na své studijní úsilí: „Je to hrozné to dnešní učení. Kdybych se byl tak učil já jako on, to bych byl vyšel v první třídě. Hoch sextan a neví, kdo to byl Karel IV., Arnošt z Pardubic, Jiří z Poděbrad, Komenský. To byl požadavek již na obecné školy. Dnes to neví student vyššího gymnázia. Úroveň vzdělání letí horentně nazpátek. Ovšem, kdo není lenoch, učí se pro sebevzdělávání a nečeká, co se musí učit. Ctižádost studentů žádá. Co z nich bude? Chce studovat na kněze a mám obavu, že při tom nestačí, neboť v semináři se musí učit a to vše na 100 procent a nic ošmájchlovat.“⁵⁹

Pro pětiletou kněžskou přípravu a formaci si zvolil kněžský biskupský seminář v Hradci Králové. Patrně proto, že mu tam záštitou byli kanovník Antonín Hrubý, příbuzný jeho zesnulé matky, a hradecký prelát Jan Brabec, rodák z Hrbova u Polné, který o arnoleckého krajana obzvlášť otcovsky pečoval. Podporovatelkou v semináři se mu stala jeho jihlavská teta Julie Kutová, která mu pomáhala finančně a pravidelně přispívala také na chod semináře.

Splněné i děsivé sny v hradeckém semináři

Pro Toufara byl Hradec Králové, tehdy třicetitisícové město, velkým světem, kde mu však přísný seminární řád umožnil soustředěnost. Do prvního ročníku s ním vstoupili čtyři absolventi bubenečského jezuitského gymnázia a ostatní, podobně jako Toufar, přišli z reálných gymnázií z východních Čech. Také sociální rozvrstvení jeho nových spolužáků bylo různorodé, od synků z venkovských statků až po majetné potomky továrníků z měst. Pro Toufara bylo jistou výhodou, že tři z jeho spolužáků byli podobně staří jako on a Karel Skočdopole přímo krajanem, rodákem z Polné. Spolužák P. Josef Pípal: „V semináři se Pepík choval vzorně, byl pilným a příkladným žákem, ale géniem zase nebyl. Se studiem mu pomáhal kolega a kamarád Karel Skočdopole. Toufar měl důvěru představených i nás kolegů. Jednak to bylo dáno jeho zralým věkem, a také tím, že měl zdravotní kurs z vojny.

Byl hned ustanoven jako ‚praefectus infirmorum‘. V semináři se tedy o nás staral jako zdravotník, a když byl někdo marod, vařil mu čaj, podával prášky, ošetřoval. Také po fotbale, který on nehrál, zrovna když mě chytila záda, namasíroval mě. Byl fajnovej, kamarádskej, skutečně a opravdově věřící, nic nepředstíral. My jsme mu říkali starče, jako i ostatním třem – Novákovi, Mackovi a Kosekovi – vždyť byli o deset let starší. Na starce pak měli profesoři mírnější hlediska.“⁶⁰

O Toufarově seminárním životě víme pramálo a z této doby se nedochovala ani žádná jeho korespondence. Existuje pouze několik pamětnických výpovědí a vzpomínky Víta Bohumila Tajovského, vysvěceného v roce 1937, který přiblížil atmosféru semináře 30. let: „Hradecký seminář byl trochu jiný než dnešní semináře, kde má každý student svůj pokoj. To tenkrát nebylo možné. Ložnice byly společné, byli jsme v nich namačkáni asi po třiceti a každý tam měl jen malý noční stolek na osobní věci. Také koupelny se teprve budovaly a místo umyvadel měl zpočátku každý svůj plechový lavor, ve kterém se ráno myl. Tehdy byl ovšem člověk na nedostatek soukromí zvyklý už z domova, a bydlení v semináři se proto nezdálo tak strašné. Trochu soukromí jsme mívali jen ve studovně, kde měl každý svůj psací stůl.“⁶¹ O společných pokojích a Toufarových úzkostných stavech zanechal svědectví jeho mladší spoluseminarista P. František Michálek, pozdější farář v Sázavce: „Mně říkal ‚kardinál‘ Jan Novák (kardinál byla jeho přezdívka, protože uměl napodobit kardinála Kašpara), Toufarův ročníkový spolužák ze semináře, že Toufar míval hrozné sny, při kterých až vykřikoval, takže ho musel někdo vzbudit. Toufar prý pak říkal: ‚To jsi hodný, žes mě vzbudil, měl jsem děsivé sny.‘ Jinak byl povahy veselý, rád žertoval.“⁶²

Bohoslovec Josef Toufar v průvodu slavnosti Božího Těla v Hradci Králové

Zdravotník seminární

Jiný z mladších spoluseminaristů, P. Josef Pokorný, Toufarův kněžský předchůdce v Číhošti: „Toufara jsem poznal právě jako bohoslovce v semináři. Mám v živé paměti jeho tvář, ozářenou vždy širokým úsměvem. Laskavé oči a celý způsob chování mi připomínaly sv. Jana Boska, velkého apoštola mládeže. Nemohu zapomenout na jeho péči o nemocné bohoslovce, na nevšední ochotu, obětavost a starost o ně. Sám jsem to na sobě zažil, když